

УДК 811.112.2: [81'37+81'366] (09)

№ держреєстрації 0116U005790

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет
вул. Університетська, 27, м. Херсон, 73000,
Тел. (0552) 32-67-08, e-mail: office@ksu.ks.ua

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Херсонського
державного університету

Олександр
СПИВАКОВСЬКИЙ

ЗВІТ

ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ

**МОВНО-МОВЛЕННЄВІ ОДИНИЦІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ:
СТРУКТУРА. СЕМАНТИКА. ФУНКЦІЇ. ІСТОРІЯ**

(заклучний)

Перший проректор
доктор педагогічних наук, професор

Сергій ОМЕЛЬЧУК

Науковий керівник
доктор філологічних наук, доцент

Наталія РОМАНОВА

2020

Рукопис закінчено «20» січня 2021 р.

СПИСОК ВИКОНАВЦІВ

Романова Наталя Василівна

керівник і виконавець НДР,
доктор філологічних наук,
доцент, професор кафедри
німецької та романської
філології Херсонського
державного університету

УДК 811.112.2: [81'37+81'366] (09)

№ держреєстрації 0116U005790

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет
вул. Університетська, 27, м. Херсон, 73000,
Тел. (0552) 32-67-08, e-mail: office@ksu.ks.ua

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Херсонського
державного університету
_____ Олександр
СПИВАКОВСЬКИЙ

ЗВІТ

ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ

МОВНО-МОВЛЕННЄВІ ОДИНИЦІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ:

СТРУКТУРА. СЕМАНТИКА. ФУНКЦІЇ. ІСТОРІЯ

(заключний)

Перший проректор
доктор педагогічних наук, професор

Сергій ОМЕЛЬЧУК

Науковий керівник
доктор філологічних наук, доцент

Наталя РОМАНОВА

2020

Рукопис закінчено «20» січня 2021 р.

СПИСОК ВИКОНАВЦІВ

Романова Наталя Василівна

керівник і виконавець НДР,
доктор філологічних наук,
доцент, професор кафедри
німецької та романської
філології Херсонського
державного університету

РЕФЕРАТ

Звіт про науково-дослідну тему: 101 с., 215 джерел, 1 додаток.

Об'єкт дослідження – мовно-мовленнєві одиниці німецької мови.

Мета дослідження – визначення лінгвістичних механізмів формування мовно-мовленнєвих одиниць німецької мови, окреслення їх семантики, встановлення функціонування феномену на синхронно-діахронному зрізах.

Методи дослідження – структурно-семантичний, контекстуальний, описовий, психолінгвістичний, порівняльно-історичний та ін.

Зосереджено увагу на проблемах дослідження онтологічних та гносеологічних властивостей мовно-мовленнєвих одиниць німецької мови з позицій різних наукових підходів, розширено уявлення про шляхи їх аналізу.

Обґрунтовано систему вивчення лінгвістичних закономірностей та тенденцій розвитку мовно-мовленнєвих одиниць німецької мови. Висвітлено співвідношення мови і мовлення як явищ, що історично та культурно розвиваються і взаємодіють, визначено механізми формування аналізованих феноменів. Окреслено семантику мовно-мовленнєвих одиниць німецької мови, встановлено їх функціонування на синхронно-діахронному зрізах.

Осміслено ключові проблеми сучасного мовознавства, світоглядні парадигми когнітивної, комунікативної, функціональної, порівняльно-історичної лінгвістики, простежено взаємозв'язок національних та загальнолюдських ознак мови, мовлення і мовленнєвої діяльності, охарактеризовано особливості функціонування елементів та методіку їх вивчення.

Отримані результати дають змогу досліджувати мовно-мовленнєві одиниці німецької мови в площині ментальних процесів, з'ясувати, як лексеми об'єктивують знання етносу про навколишній світ.

Ключові слова: мовні одиниці, мовленнєві одиниці, структура, семантика, функції, розвиток.

Умови одержання звіту: за договором. Вул. Горького, 180, УкрІНТЕІ, м. Київ, 03680.

ABSTRACT

Research report: 101 p., 215 sources, 1 supplement.

The object of research is the language units of the German language.

The purpose of the research is to determine the linguistic mechanisms of formation of language and speech units of the German language, to outline their semantics, to establish the functioning of the phenomenon on synchronous-diachronic sections.

Methods of research are structural-semantic, contextual, descriptive, psycholinguistic, comparative-historical, etc.

The attention is focused on the problems of studying the ontological and epistemological properties of language-speech units of the German language from the standpoint of different scientific approaches, ways of its study are investigated.

The system of studying linguistic regularities and tendencies of development of language and speech units of the German language is substantiated. The ratio of language and speech as phenomena that historically and culturally develop and interact is highlighted, the mechanisms of formation of the analyzed phenomena are determined. The semantics of language and speech units of the German language are outlined, its functioning on synchronous-diachronic sections is established.

The main problems of modern linguistics, worldview paradigms of cognitive, communicative, functional, comparative-historical linguistics are comprehended, the interrelation of national and universal features of language, speech and speech activity is traced, features of functioning of elements and a technique of its studying are characterized.

The obtained results make it possible to study the language and speech units of the German language in the plane of mental processes, to find out how tokens objectify the knowledge of the ethnos about the world around them.

Key words: language units, speech units, structure, semantics, functions, development.

Conditions for receiving the report: by agreement. Gorkyi St., 180, UkrINTEI, Kyiv, 03680.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. Мовно-мовленнєві одиниці німецької мови в теоретичному аспекті	10
1.1. Поняття «мова» і «мовлення»	10
1.2. Співвідношення мови і мовлення	12
1.3. Ситуація і мовленнєвий акт	14
1.4. Німецька мова: загальна характеристика	24
РОЗДІЛ 2. Мовно-мовленнєві одиниці німецької мови в структурно-семантичному аспекті	30
2.1. Основні способи і засоби словотворення	30
2.2. «Заощадливий» спосіб словотворення	32
2.3. Лексична семантика	38
2.4. Фразеологічна семантика	41
РОЗДІЛ 3. Мовно-мовленнєві одиниці німецької мови у функціональному аспекті	44
3.1. Номінативні функції	44
3.2. Синтаксичні функції	46
3.3. Прагматичні функції	52
РОЗДІЛ 4. Мовно-мовленнєві одиниці німецької мови в історичному аспекті	55
4.1. Етимологія слова	55
4.2. Первісна номінація (за В. Г. Таранцем)	58
4.3. Запозичена лексика	61
4.4. Неологізми	63
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74
ДОДАТОК А Монографії, збірники, статті, тези	93

ВСТУП

Тема «Мовно-мовленнєві одиниці німецької мови: Структура. Семантика. Функції. Історія» (державний реєстраційний номер 0116U005790, код за ЄДРПОУ (ідентифікаційний номер) 02125609) належить до **актуальних**, оскільки є невичерпним об'єктом дослідження, що органічно поєднує в собі основні складники: структурний, семантичний, функціональний та історичний (І. Р. Буніятова, І. В. Дудко, Е. Кеніг, К. Ланге, Т. Рейнгарт, О. О. Селіванова, В. Г. Таранець та багато ін.).

Ініціювали цю тему в листопаді 2016 року на кафедрі німецької мови Херсонського державного університету, затвердили вченою радою Херсонського державного університету (протокол № 5 від 26 грудня 2016 року). Завершили працювати над темою в грудні 2020 року на кафедрі німецької та романської філології Херсонського державного університету.

Мета дослідження полягає у визначенні лінгвістичних механізмів формування мовно-мовленнєвих одиниць німецької мови, окресленні їхньої семантики, встановленні функціонування феномену на синхронно-діахронному зрізах.

Матеріал дослідження різноманітний – словники, художні, публіцистичні, рекламні, біблійні тексти, дані психолінгвістичних експериментів із застосуванням сучасних методів і методик.

Методологічні засади досліджень такого типу апелюють до теорій словотворення М. Д. Степанової, В. Флейшера, Т. Шіппан та ін., теорій слова Л. Блумфільда, В. В. Виноградова, В. А. Звегінцева, В. В. Левицького, К. А. Левковської та ін., енергетичної теорії мовлення В. Г. Таранця, теорій мовленнєвих актів Дж. Аустіна, Ф. С. Бацевича, О. Г. Почепцова, А. М. Приходька, Дж. Остіна й Дж. Серля та ін., теорії релевантності Д. Вілсона і Д. Спербера та ін., теорій запозичення В. Бетца, Й. Грзєга, Л. П.

Крисіна та ін., концепції звукових змін В. Г. Таранця, модифікованої теорії оцінки Г. І. Приходько тощо. Водночас спираємося і на теоретичні засади традиційного мовознавства зокрема порівняльно-історичного.

Мета дослідження визначила застосування комплексу загальнонаукових (індукція, дедукція, аналіз, синтез) і лінгвістичних (структурно-семантичний, контекстуальний, описовий, психолінгвістичний, порівняльно-історичний та ін.) **методів**.

Апробацію роботи було здійснено впродовж 2017–2020 років на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних (інтернет-)конференціях, як-от наприклад: «Часово-просторова і вікова специфіка німецькомовного тексту» (м. Мелітополь, 26 жовтня 2017 року). Режим доступу: URL: <http://nimfilmdpu.mozello.com/vseukranska-nternet-konferencja/page-1/> Доповідь: Семантичні параметри лексеми *Stimmung* (на прикладі листів Ф. Шиллера до Й. В. Гете); «Буковинознавство у мультидисциплінарному вимірі» (м. Чернівці, 4-5 травня 2017 року). Доповідь: Лексичні засоби вербалізації емоції радості (на прикладі збірки казок «*Märchen für Seele*»); «Мова як засіб міжкультурної комунікації» (м. Херсон, 12-13 травня 2017 року). Доповідь: Лексико-фразеологічні номінації емоції радості в сучасній німецькій мові (на прикладі збірки казок «*Märchen für Seele*»); «Мова як засіб міжкультурної комунікації» (м. Херсон, 11-12 травня 2018 року). Доповідь: Актуалізація емотивної лексики в німецькомовній поезії 1945–1961 років; «Мова. Суспільство. Культура» (м. Херсон, 15-16 листопада 2018 року). Доповідь: Лінгвальна інтерпретація жестів у німецькій мові другої половини 20 століття (на матеріалі роману Г. В. Ріхтера «*Ein Julitag*»); «IV Дунайські наукові читання: гуманітарна освіта в теорії та практиці» (м. Ізмаїл, 23-24 жовтня 2018 року). Доповідь: Жести та їх відображення у сучасній німецькій мові (на матеріалі історій К. Петровської «*Vielleicht Ester*»); «Актуальні проблеми філологічної науки: сучасні наукові дискусії» (м. Одеса, 23-24 березня 2018 року). Доповідь: Семантичні параметри емотивної лексики (на матеріалі новели Г. Грасса «*Katz und Maus*»); «Сучасний рух науки» (м. Дніпро, 4-5 квітня 2019 року). URL: <http://www.wayscience.com>.

Доповідь: Емоції «Младшей Эдды»: семантичний аспект; «Лінгвістика ХХІ століття: здобутки та перспективи» (м. Херсон, 15-16 травня 2019 року).
Доповідь: Дикі тварини-фаворити в німецьких прислів'ях; «Мова як засіб міжкультурної комунікації» (м. Херсон, 16-17 травня 2019 року).
Доповідь: Семантичні вияви емотивної лексики (на матеріалі роману Ф. Дюрренмата «Das Versprechen»); «Лінгвістичні обрії ХХІ сторіччя» (м. Херсон, 25-26 червня 2019).
Доповідь: Емотивна лексика релігійного дискурсу (на матеріалі Євангелія «Das Neue Testament»); «Стратегії розвитку та пріоритетні завдання філологічних наук» (м. Запоріжжя, 18-19 жовтня 2019 року).
Доповідь: Структурні різновиди складних іменників у німецькомовній дитячій літературі другої половини ХХ століття (на матеріалі новели Є. Мардер «Die Nibelungen sind an allem schuld»); «Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної мови та літератури» (м. Одеса, 16-17 серпня 2019 року).
Доповідь: Функції емотивної лексики в синтаксичному вимірі (на матеріалі німецькомовної казки А. де Екзюпері «Der kleine Prinz»); *Rozwój nowoczesnej edukacji i nauki – stan, problemy, perspektywy. / Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи* (м. Конін – Ужгород – Київ – Херсон, 30 березня 2020 року).
Доповідь: Еліптичні речення «анонімної поезії» середньовірного-німецького періоду: структурно-семантичний аспект; «Мова як засіб міжкультурної комунікації» (м. Херсон, 21-22 травня 2020 року).
Доповідь: Семантичні особливості складних іменників німецькомовної дитячої художньої літератури; «Актуальні проблеми функціонування мови і літератури в сучасному полікультурному суспільстві» (м. Мелітополь, 25-26 вересня 2020 року).
Доповідь: Семантика слова *WELT* у світлі експериментальних даних; «Філологія та лінгвістика у сучасному світі» (м. Запоріжжя, 28-29 серпня 2020 року).
Доповідь: Функціонування емотивної лексики в німецькому публіцистичному мовленні, а також у процесі викладання дисциплін «Практика перекладу 2ї іноземної мови», «Аналітичне читання та письмо», «Історія німецької мови», «Актуальні проблеми перекладознавства», написанні курсових «Домашні тварини в давньовіснійнімецькій мові» (Бичкова О. А.,

2018), «Семантичний розвиток іменника *Lehre* в німецькій мові» (Карагодіна К. К., 2019), «Ономастична лексика в німецькомовних медійних текстах 2018 року» (Рожко К. В., 2019), «Лексико-семантична система давньоверхньо-німецької мови» (Приходько К. В., 2019), «Семантика німецькомовних дієприкметників: лексикографічний аналіз» (Єфіменко І., 2020), «Концепт *UNIVERSITÄT* у німецькомовній картині світу» (Крива В., 2020), «Функції метафори в німецькомовному художньому дискурсі» (Макарчук А., 2020), «Функціонування онімів у фольклорних німецькомовних казках братів Грімм» (Цертій Д. А., 2020), «Антропоніми як об'єкт перекладу (на матеріалі оповідання Ю. Паркер «*Pflegekind Barbi*»)» (Коваль І., 2020), «Специфіка перекладу епістолярного жанру українською мовою (на матеріалі графічної версії «*Das Tagebuch der Anne Frank*»)» (Обозна К. С., 2020), «Мовні особливості перекладу швейцарських народних казок українською мовою» (Шевчук С. М., 2020), «Відтворення емотивної лексики в українському перекладі (на матеріалі оповідання Б. Рейман «*Die Geschwister*»)» (Ярема О. О., 2020), «Основні способи перекладу німецькомовних абревіатур українською мовою (на матеріалі публіцистичних текстів)» (Зінчак К. С., 2020), «Способи відтворення запозиченої лексики українською мовою в німецькомовних публіцистичних текстах» (Заїка С. О., 2020), «Проблеми відтворення порівняння українською мовою (на матеріалі німецькомовних художніх творів)» (Сікорський П. О., 2020), випускних «Професійна діяльність та її позначення у німецькій мові: діахронне дослідження» (Калашник В. В., 2017), «Об'єктивація професійної діяльності в німецькомовному політичному дискурсі» (Уваров М. В., 2017), «Емоційні засоби комунікації у німецькій фразеології» (Гузик С. О., 2019), «Семантика запозичених лексем у німецькомовній лексикографії» (Капелюшна К. С., 2019) та наукових «Семантика іменникових композитів сучасної німецької мови» (Кравченко А., 2018), «Еліптичні речення в сучасній німецькій мові: структурно-семантичний аналіз» (Масюткіна В. 2019), «Фонетичні структури двоскладових прикметникових композитів сучасної німецької мови» (Татарська А. А., 2020) робіт.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів убачаємо в розширені й поглибленні уявлень про особливості структури, семантики, функцій, історії німецького слова, у процесі викладання теоретичних курсів із лексикології, стилістики, історії німецької мови, в спецкурсах із теорії мовленнєвих актів, інтерпретації художнього тексту, основ теорії мовної комунікації, при створенні навчально-методичних посібників для здобувачів спеціальності «Германські мови», укладанні словників-довідників лексики, написані наукових робіт із філології.

РОЗДІЛ 1

МОВНО-МОВЛЕННЄВІ ОДИНИЦІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ В ТЕОРЕТИЧНОМУ АСПЕКТІ

1.1. Поняття «мова» і «мовлення»

У сучасній лінгвістиці проблема мови й мовлення є однією з найбільш давніх, «вічних», важливих і складних. На жаль, онтологічний статус і критерії розмежування мови й мовлення дотепер не мають однозначного тлумачення. Наприклад, Е. Косеріу, О. І. Смирницький, Л. В. Щерба, підтримують думку Ф. де Соссюра про те, що мова є продуктом мовлення, Т. П. Ломтев, М. В. Панов, А. Є. Супрун, навпаки, трактують мовлення як похідне від мови (Кочерган, 2010, с. 200). В цьому контексті мова постає в двох іпостасях: як механізм мовлення та як система правил і набір одиниць.

За М. І. Жінкіним, мова є таблицею дискретних одиниць, зразків (парадигм) мовних форм, продуктом актуалізації яких є мовлення – «центральна функція психіки людини, здійснювана у тісному взаємозв'язку з когнітивними та емоційними структурами, вплетена у поведінку й особистісні прояви людини, її соціальної взаємодії, яка забезпечує повноцінний розвиток та існування суб'єкта у суспільстві» (Жинкин, 1998, с. 48).

Існує і метафоричне визначення мови, як-от наприклад: «Мова – це скарбниця духовних надбань нації, досвіду співжиття, праці і творчості попередніх поколінь», «своєрідний оберіг звичаїв і традицій, запорука інтелектуального зростання, розвою та поступу народу в загальносвітовому житті» (Зубков, 2009, с. 11).

Критерії розмежування мови й мовлення ґрунтуються на ознаках, запропонованих Ф. де Соссюром. Ідеться про психічно-соціальний характер мови та психофізіологічну індивідуальність мовлення, а також про системність, пасивність, потенційність, стійкість, довговічність, синхронність, суттєвість

мови та несистемність, активність, реальність, нестійкість, однократність, діахронність, побічність мовлення (Соссюр, 2019, с. 31–38).

Г. фон дер Габеленц виокремлює три поняття: «мовлення», «конкретна мова», «мовна здатність» (Хома, 2011, с. 174). Трихотомічні концепції запропонували також Л. В. Щерба – мовленнєва діяльність (процеси говоріння і розуміння), мовний матеріал (сукупність усього сказаного й написаного), мовна система (словники й граматики мов) (Щерба, 1974, с. 25), М. І. Черемисіна – мова, мовлення, текст (Черемисіна, 1970), Еуджен Косеріу – рівень індивідуального мовлення (реальний акт мовлення партнерів та акустичні процеси), рівень норми (повторення прийнятих у лінгвospільноті колективних зразків), структурний рівень (охоплює лише ті явища рівня мови, які впливають на розуміння) (Фоменко, 1990, с. 15), мову мислять і в рiчищі сакральності: «Мово! Велична молитво наша у своїй нероздільній трійці, що єси ти і Бог-Любов, і Бог-Віра, і Бог-Надія», мовлення асоціюють із ефективним засобом «передачі й сприйняття думок та образів», виявленням «поваги до людей, з якими спілкуєшся, до народу, який створив цю мову» (Шевчук, 2006, с. 16, 17).

Розвиваючи ідеї Л. В. Щерби, радянські мовознавці М. Д. Андрєєв і Л. Р. Зіндер запропонували чотириелементну концепцію – мова (мовні елементи), мовлення (система сполучень мовних елементів у тексті), мовленнєвий акт (процес породження мовленнєвого матеріалу), мовленнєвий матеріал (конкретна реалізація системи мови) (Андрєєв, Зіндер, 1963, с. 16–18).

Теорія Луї Єльмслева перегукується структурно із попередніми ідеями, тобто концепцією М. Д. Андрєєва і Л. Р. Зіндера: узус (прийняте в певному суспільстві вживання мовних засобів), акт мовлення (реалізація узусу), норму (узагальнення правил, на основі яких здійснюється узус) й схему (структура відношень) (Ельмслев, 1960, с. 111).

В. Яременко й О. Сліпущко визначають мову крізь призму енциклопедичності знань: **Мова** – це здатність «людини говорити, висловлювати свої думки», «сукупність довільно відтворюваних загальноприйнятих у межах даного суспільства звукових знаків для об’єктивне

існуючих явищ і понять, а також загальноприйнятих правил їх комбінування у процесі вираження думок»; мовлення, говорення», «мовлення, властивого кому-небудь;», манери «говорити», «те, що говорять, чий-небудь слова, вислови; розмова, бесіда, балачка», в свою чергу, мовлення кваліфікують як спілкування «людей між собою за допомогою мови;» як мовну «діяльність» (Яременко, Сліпушко, 2003, 2, с. 209–210).

Як бачимо, дефініції мови й мовлення фактично збігаються і не є чимось новим на тлі відомих концепцій.

Метафізичну природу мови підкреслює В. М. Манакін: мова є особливим явищем, «загальна структура якого має відтворювати макрокосм і мікрокосм, усе суще на землі та в Космосі». На «рівні ноосфери» мова «існує у вигляді загального когнітивно-семантичного континууму, який розчинено в конкретних мовах світу» та який «є джерелом мовної діяльності» (Манакін, 2009, с. 9). Такі міркування відсилають і до когнітивних структур, включених у модель знання і думки (Болдырев, 2001, с. 58).

У нашій роботі **мову** визначаємо як вербалізований продукт конструювання структури навколишнього світу, **мовлення** – як процес і результат реалізації вербалізованого продукту.

1.2. Співвідношення мови і мовлення

Мова й мовлення тісно взаємодіють (Денисов, 2002, с. 21). Теоретичні засади цієї взаємодії простежуємо імпліцитно в праці В. Глуценка (2009), де репрезентовано два періоди мовного розвитку: доісторичний та історичний. Оскільки філософські та лінгвістичні теорії не диференційовано (Катц, 2004, с. 142), хронологічні рамки окреслено лише для другого періоду, пропонуємо таку класифікацію:

- накопичення філософських знань (з античних часів до початку XIX століття);

- виокремлення мовознавства із філософії і логіки та перетворення на самостійну галузь знання (перша половина XIX ст. – початок XX ст.);
- оформлення мовознавства як самостійної науки з усіма атрибутами, характерними для неї (20і–30і роки XX ст.) (Кодухов, 1979, с. 18–32).

Формулювання предмета мовознавства загалом можна також розглядати в хронологічно-концептуальному плані, що дає змогу проаналізувати цей процес у часі та з позицій різних наукових шкіл і концепцій. За таких міркувань сучасне мовознавство є вмістилищем усіх знань, отриманих у рамках різних за своєю методологічною спрямованістю шкіл. Через те, що становлення мовознавства відбувалося паралельно з різними науками, як-от: природничими, соціальними, гуманітарними, точними, суть його предмета весь час змінювалась і відкривала широкі перспективи перед дослідниками. До прикладу, загальне мовознавство 80х років XX століття мислить мову як «найбільш важливий засіб людського спілкування» (Кодухов, 1979, с. 35), мовлення – як «мовленнєву здібність», «мовленнєвий акт», «текст» і «власне мовленнєву діяльність» (там само, с. 49), загальне мовознавство початку XXI ст. інтерпретує мову вже як природну систему «комунікативних знаків і правил їх існування», мовлення – як «конкретно застосовану мову; засоби спілкування в їх реалізації» (Кочерган, 2010, с. 429). Визначення комунікативного знака тут, на жаль, відсутнє (там само, с. 426), що ускладнює процес пізнання. В свою чергу, комунікативна лінгвістика визначає мову як один «із модусів існування людської мови (поряд з Мовленням і Комунікацією)», мовлення як один «із модусів існування людської мови (поряд з Мовою і Комунікацією)» (Бацевич, 2004, с. 331). При цьому поняття модусу лишають на периферії. В тлумачному словнику модус постає як термін («логіки, філософії, політики») та як стиль («книжне слово, вираз») (Яременко, Сліпушко, 2–3, 2, с. 214). Тут чіткості в поясненні також не простежуємо.

П. І. Сигеда вважає мову сукупністю і системою, обмеженим набором (інвентарем) «типових елементарних знакових одиниць спілкування, абстрагованих від мовного матеріалу, і законами «їх сполучування»; знаковим

механізмом спілкування (Сигеда, 2010, с. 414), мовлення дослідник ототожнює з послідовністю «знакових одиниць спілкування у конкретному мовному матеріалі в їх комунікативному використанні» (там само, с. 419). Попри розлогість наукової розвідки поняття «типові елементарні знакові одиниці спілкування» не розглядають.

Лінгвокультурологи співвідносять мову з культурою і визначають мову як механізм ментальних процесів: Навколишній світ матеріальний, бо він відображається у мові (Клименко, 2009, с. 255).

Будучи наслідком «духовно-практичної діяльності цивілізації», культура вступає в діалог, «але не для того, щоб порозумітися, а для того, щоб визнати слабкі місця» іншої культури і «вдарити по них», загинути або перемогти (Науменко, 2016, с. 129). Такий погляд на діалог культур є суб'єктивним і більшою мірою агресивним.

У річищі вчення про діалог виокремлюють і інші різновиди стосунків, як-от наприклад: «інтимно-міжособистісні» й «стосунки кооперації» (Орбан-Лембрик, 2004, с. 358–359): Інтимно-міжособистісні стосунки спрямовані «на розвиток самого процесу виявлення та підтримання міжособистісних стосунків (дружби, любові)», стосунки кооперації передбачають «досягнення єдиної цілі» (там само). Мірилом цих стосунків є рівноправність і співробітництво.

1.3. Ситуація і мовленнєвий акт

Життєвий світ сучасної людини складається з окремих ситуацій (Кацнельсон, 2001, с. 381). У своєму розумінні ситуації дотримуємося традиційного визначення, згідно з яким, це – сукупність «умов і обставин, що створюють певне становище, викликають ті чи ті взаємини людей» (Яременко, Сліпушко, 2003, 3, с. 288).

Будучи частиною комунікативного акту, ситуація розгортається у межах формули «я – тут – тепер», має риси чітко окресленої спрямованості або спонтанності (Семененко, 2017, с. 150). Розрізняють кілька основних типів

ситуацій – повідомлення, питання, спонукання, обіцянка (Приходько, 2002, с. 82), відмова (Осовська, 2004), кооперація, конфлікт (Лютянська, 2017, с. 6), примирення (Передон, 2018, с. 4), звинувачення, виправдання (Герасимів, 2019, с. 6) тощо.

Ситуація *повідомлення* є когнітивною взаємодією партнерів, у якій адресант виступає відправником (повідомлювачем) інформації, адресат – користувачем (споживачем) відповідно. Звичайно, тут не йдеться про активного чи пасивного учасника спілкування. Кожен партнер сприймається як цінність, джерело активності, що забезпечує зворотний зв'язок. Зворотний зв'язок може бути як вербальним, так і невербальним або комбінованим. Він інформує адресантові про перебіг комунікативного акту, успішність або неуспішність у досягненні комунікативної мети (Бацевич, 2004, с. 68).

Наприклад:

(1) *Nachher sagte die Barfrau, die uns zugehört hatte: «Vor vierzehn Tagen ist er mit seinem Škoda gegen einen Baum, gefahren. Er war am Steuer eingeschlafen. Zwanzig Stunden auf den Beinen ... Es ist nicht alles Gold, was glänzt, Herr Arendt.» Uli schwieg. Sie fügte noch hinzu: «Er soll ja sehr beliebt sein im Krankenhaus.»* (Reimann, 2007, S. 22).

У наведеному прикладі барменша повідомила клієнтові – панові Арендту – про аварію та її деталі, оскільки молодик цікавився залицяльником сестри. Новина його сильно приголомшила *Uli schwieg*. Очевидною є відсутність інформації у адресата, що зумовлює зміну його емоційного стану. Через мовчання пан Арендт маскує свої почуття і емоції, оцінює почуте, збирається з думками і приймає рішення щодо розважання сестри. Тут емоції не лише протистоять розуму, а й «співпрацюють» із ним (Яремко, 2012, с. 105). Чоловік відчуває відповідальність за душевний і емоційний стан своїх рідних. Він дивиться на їх внутрішній світ збоку, сприймає його в об'єктивній формі.

Позитивно оцінюючи загиблого клієнта, адресант доповнює сказане (2) *Er soll ja sehr beliebt sein im Krankenhaus*. Займенник *Er* не стільки заступає іменник чоловічого роду, скільки висловлює ласкаве ставлення барменши до

трагічно загиблої людини (Антоненко-Давидович, 2019, с. 181). Після почутого пан Арендт запрошує свою молодшу сестру на танець. З певним застереженням можна стверджувати, що відбулась переоцінка цінностей у межах формули «смерть – життя». Правобічну ланку або «життя» висувають на передній план (3) «*Komm, wir tanzen*», sagte Uli (там само). При цьому життя оцінюють не завжди позитивно, особливо коли бракує знань і досвіду (Арват, 2006, с. 6). Простежуємо тісний семантичний зв'язок між земним життям і фізичним часом. Отже, фізичний час стає мірою біологічних процесів, земного буття, міжособистісних стосунків.

Ситуація *питання* передбачає, що в адресанта неповні знання щодо предмета пізнання, в адресата, навпаки, повні. Адресант вважає, що адресат повідомить йому інформацію згідно з принципами кооперації, разом з тим, він не знає, чи повідомить йому адресат необхідну інформацію без запиту (Луценко, 1990, с. 127). Отже, вплив партнерів один на одного можна охарактеризувати як нерівноцінний: (4) «*Weißt du noch, wie wir uns in der Schule gezankt haben?*» sagte Gregory. Er lachte leise. «*Du warst mir widerwärtig. Du hast mich mit einer Leidenschaft agitiert ... irgendwie bewundernswert. Übrigens habe ich diene politischen Ansichten immer respektiert.*» (Reimann, 2007, S. 44).

Із наведеного прикладу видно, що адресант *Gregory* боїться почути щось неприємне від адресата *Du*. Він ледь помітно посміхнувся і дипломатично відповів на власне питання. Таким чином, дитячі спогади були скореговані в потрібному для мовця світлі.

Ситуація *спонукання* ґрунтується на оцінці, нормі, волевиявленні адресанта змінити вихідний предмет на очікуваний відповідно (Вежбицка, 1985, с. 257). Тут уже адресант делегує доручення або завдання адресатові змінити існуючий стан речей. Отже, адресант бере на себе роль прескриптора, а адресант виконавця: (5) «*Ich geh schon*», sagte ich. «*Und du fahr heim zu deinem Borgward und deinen Schuhgeschäften und ...*» (Reimann, 2007, S. 59).

Проілюстрована ситуація переконує нас у тому, що партнери не готові відмовитися від антонімічної ідеології (соціалізм – капіталізм), політичних

поглядів (член комуністичної партії – безпартійний), географічних ареалів (НДР – ФРН), не кажучи вже про зміну світогляду (прихильник комуністичних ідей – вільна особистість).

Ситуація *обіцянки* лежить у площині інтересів партнера та не зачіпає інтересів адресанта. Отже, мотивом обіцянки є готовність адресанта діяти в інтересах адресата. Адресант бере на себе зобов'язання дещо виконати й мати уявлення про те, як виглядатиме життєвий світ опісля: (6) *Mir blieb das Herz stehen. Ich preßte Uli's Hand an mein Gesicht und flüsterte: «Wir könnten uns zusammentun, Uli, wie wir es uns früher ausgemalt haben ... Du kommst mit uns ins Kombinat. Du wirst wieder Boden unter den Füßen haben ... Wir werden ein herrliches Junggesellenleben führen ...»* (Reimann, 2007, S. 106–107).

У наведеному прикладі йдеться про уявне ідеальне життя членів родини: Головна героїня обіцяє своєму старшому братові допомогти не лише з роботою, а й з безтурботним побутом. Відповідно до фабули, брат збирається емігрувати до ФРН через несправедливість і політичне переслідування. Сестра перелякана не на жарт – її кумир, найкращий у світі чоловік незабаром залишить країну, батьківщину, друзів, родичів і її – Бетсі. Імміграцію чоловіка вважають природною, оскільки чоловікові потрібно «піклуватися про родину й фінанси» (Вольф, 2012, с. 211).

Цікаво, що німецькі чоловіки мріють про сексуально привабливих, вірних, заощадливих, природних, охайних, чепурних жінках, а німецькі жінки віддають перевагу вірним, душевним, сексуально привабливим, працьовитим і професійно висококваліфікованим чоловікам (Томчин, 2015, с. 285–287).

Зауважимо, що зміни відбуваються і у внутрішньому світі молодих людей. Чоловік фемінізується, жінка маскулінізується. Отже, можна вести мову про нове бачення ситуації обіцянки – крізь призму жіночої самооцінки. Свідомій свободі чоловіка протистоїть свідома незалежність жінки. Проте як тільки чоловік зникає з поля зору, жінка починає панікувати. Вона почувається самотньою і покинутою.

Ситуація *відмови* є «компонентом конфліктного дискурсу», тому «не належить до мовленнєвих актів-фаворитів комунікації» (Осовська, 2006, с. 100). Розрізняють імпліцитну й експліцитну відмови. Імпліцитна відмова передається опосередкованими мовними одиницями, які складають висловлювання, впливає з останнього під час сприйняття, експліцитна, навпаки, – містить відповідні мовні одиниці насамперед заперечення.

Наприклад:

«*Susanne. Hier ist Martin. Frag mich jetzt nicht, wieso – aber ich möchte unsere Beziehung beenden. Ich bin einfach nicht der, für den du mich hältst.*» (Schwanitz, 1995, S. 131).

У наведеному прикладі маркерами експліцитної відмови є заперечення *nicht*, що вказує на обмеження мовленнєвої дії адресата та характеризує адресанта як нещирю людину, прислівник *wieso* «чому», який маніфестує психологічне дистанціювання між партнерами, протиставний сполучник *aber* «але», який сигналізує про волюнтатив адресанта, його суперечливу природу, а також словосполучення *Beziehung beenden* «закінчити відношення».

Імпліцитна відмова зафіксована в прикладі через невербальну поведінку службовця «*Können Sie zu dem Zug durchtelefonieren, der gerade abgefahren ist?*» *Der Beamte glotzte ihn verständnislos an* (Schwanitz, 1995, S. 13). Адресант цікавиться можливістю офіційного дистанційного телефонного зв'язку з електричкою, що від'їхала від перону. Замість відповіді – красномовний погляд адресата – *verständnislos* «нетямущий», який свідчить про імпліцитну відмову.

Ситуація *кооперації* передбачає взаємодію партнерів щодо реалізації намірів.

Наприклад:

Da kam ihm eine Idee.

«*Hör zu, Norbert: Du gehst zur linken Seite, Richtung Garderobe, und wenn du eine blonde Frau mit einem Riesenrückenausschnitt im schwarzen Kleid siehst, dann sagst du ihr, sie soll sich nicht von der Stelle rühren, ich komme gleich. Ich gehe zur anderen Seite, und nachher treffen wir uns hier.*»

Norbert legte die Hand an die imaginäre Mütze, grüßte wie ein Soldat, der einen Befehl entgegennimmt, drehte sich um und verschwand nach links, während Hanno sich nach rechts vorarbeitete (Schwanitz, 1995, S. 16).

У наведеному прикладі спільна діяльність стосується пошуків білявки у вечірній сукні *blonde Frau mit einem Riesenrückenausschnitt im schwarzen Kleid* біля гардеробу. Очевидною є готовність до допомоги і водночас альтернатива пошуку, руху й спокою та об'єднання його результатів: Один із партнерів (*Norbert*) шукатиме жінку ліворуч, другий (*ich, Ich, Hanno*) – праворуч, потім вони зустрінуться у вихідному пункті *nachher treffen wir uns hier*. Якщо лівобічний шукач – Норберт – знайде дружину Ганно, він має повідомити їй не про пошуки чоловіка, а про очікування на нього.

Успіх взаємодії репрезентовано невербальними засобами *legte die Hand an die imaginäre Mütze, grüßte wie ein Soldat, der einen Befehl entgegennimmt, drehte sich um und verschwand nach links, während Hanno sich nach rechts vorarbeitete*.

Важливим чинником постає фізичний самостійний рух як зміна стану й переміщення в обмеженому просторі, згідно з траєкторіями *verschwand nach links, sich nach rechts vorarbeitete*. Таким чином, ситуація кооперації – це не лише згода й порозуміння партнерів, а й дружнє співробітництво, чесне змагання й мирне співіснування.

Ситуація *конфлікту* характеризується зіткненням різних поглядів, суджень, потреб, прагнень, цілей, дій партнерів щодо реалізації інтересів. Основна небезпека цієї ситуації – негативні емоції, стреси, емоційне напруження, образи, розчарування, втрати, провини тощо. Змінюється система стосунків і цінностей, робота колективу або групи, стосунки в родині паралізуються або руйнуються (Ішмуратов, 1996, с. 22–36).

Наприклад:

Sie fuhr herum. Ihr Gesicht war rot vor Wut, und dann explodierte der Vulkan.

«Das ist unglaublich. Du bist einfach unglaublich. Du verschwindest spurlos auf dem Empfang und läßt mich da einfach allein. Hattest du eine Verabredung?»

War dir plötzlich was Besseres eingefallen? Wolltest du mich unmöglich machen? Alle haben mich gefragt, wo du geblieben wärst. Und wie sie mich dabei angeschaut haben! Als ob ich eine tödliche Krankheit hätte, so mitfühlend und schonend. Und diese dürre Schäfer ging sogar so weit mich zu trösten, diese Ziege. Du wärst eben ein kreativer Mensch, beinah ein Genie, da müßte eine Frau viel hinnehmen. Ich hätte ihr den sehnigen Hals umdrehen können! Alle haben mich bedauert, alle! Ich hätte ebensogut ein Schild um den Hals tragen können mit der Aufschrift: arme betrogene Ehefrau. Und jetzt kommst du in einer anderen Hose nach Hause!» (Schwanitz, 1995, S. 24).

Тут конфліктне спілкування зумовлене не лише зрадою чоловіка, а й співчуттям усіх оточуючих. Домінує емоція гніву *war rot vor Wut*, яка переходить у лють *explodierte der Vulkan*. При цьому інтенсивність вияву люті тотожна виверженню вулкану. Згодом лють трансформується у істеричний сміх, змішаний зі сльозами.

Стосовно *мовленнєвого акту*, його тлумачать як мінімальну одиницю «мовного спілкування», що регулюється певними правилами (Сёрл, 2004, с. 57), «як мінімальний відносно самостійний відрізок процесу діяльності спілкування, яка здійснюється певним мовцем стосовно певного адресата в певних соціальних умовах із певними цілями за допомогою конвенційних мовних засобів у творчий спосіб на ґрунті певних усвідомлюваних ментальних процесів, насамперед, комунікативної інтенції» (Безугла, 2020, с. 31).

Інтерпретують мовленнєвий акт у параметрах інтенціональності, конвенціональності, адресантності, адресатості, пропозиціональності (Сахарчук, 2001, с. 320–323), соціальної зумовленості.

Ці ознаки всебічно досліджено й висвітлено в працях Л. Р. Безуглої, Г. П. Грайса, Дж. Л. Остіна, Н. В. Петлюченко, О. О. Селіванової, П. Ф. Стросона, І. П. Сусова, І. Є. Фролової, І. С. Шевченко та ін.

Комунікативний акт передбачає наявність адресанта, адресата й третіх осіб (Гуменюк, 2014, с. 59).

Для зручності пропонуємо унаочнити складові мовленнєвого акту на рис. 1.3.1, де: СВПДС – самостійний відрізок процесу діяльності спілкування, ситуація1 – повідомлення, ситуація2 – питання, ситуація3 – спонукання, ситуація4 – обіцянка:

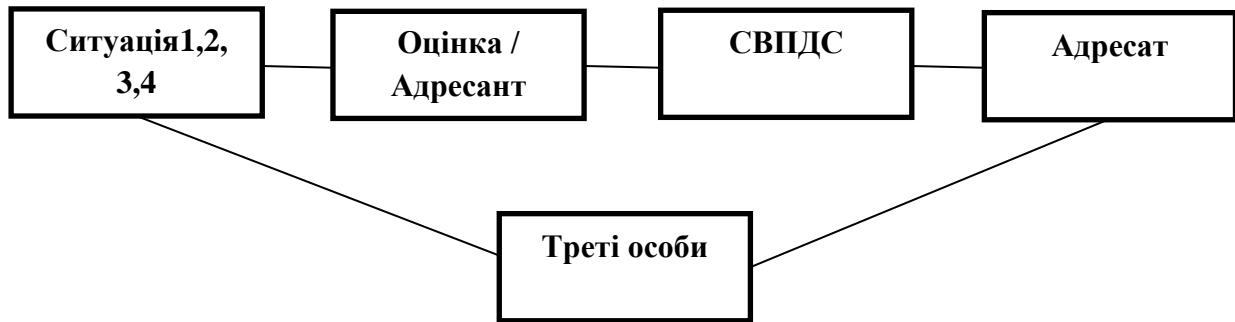

Рис.1.3.1 Компоненти мовленнєвого акту

Із рис. 1.3.1 видно, що певна ситуація впливає на учасників мовленнєвого акту (адресанта, адресата й третіх осіб), адресант (треті особи) оцінює/-ють її, моделює/-ють свою мовленнєву поведінку (СВПДС) та озвучує адресатові. Він ділиться з партнером власними переживаннями, думками, мріями, збагачує певним досвідом, виявляє оцінне ставлення до навколишнього світу та являє свій внутрішній світ, який стає доступнішим іншим – адресантові й третім особам. Виокремлюють три компоненти мовленнєвого акту:

- локутивний або акт говоріння;
- іллокутивний або мовленнєва дія;
- перлокутивний або вплив слів на думки, почуття, емоції, дії, вчинки, поведінку адресата (Безугла, 2020, с. 23).

Наприклад:

(7) Da ging mir ein Licht auf über das Geheimnis seiner Anwesenheit, und ich fragte hastig:

«Du kommst also von einem anderen Planeten?»

Aber er antwortete nicht. Er schüttelte nur sanft den Kopf, indem er mein Flugzeug musterte:

«*Freilich, auf dem Ding da kannst du nicht allzu weit herkommen ...*» (Saint-Exupéry, 1956, S. 16).

Локутивний акт оповідача *ich* полягає в тому, що він висловлює відкриту пропозицію партнерові *Du* щодо прибуття не стільки з іншої планети, скільки траєкторії польоту, здійснивши референцію до адресата й предикуювши йому дію приземлення; іллокутивний акт утілено питанням із прямим порядком слів без питального слова *Du kommst also von einem anderen Planeten?*, питання, як відомо, має інтонацію, що дозволяє стратифікувати усне мовлення у вигляді ієрархічної структури – основне повідомлення та другорядне (Бровченко и др., 2008, с. 16). З позиції емоційної функції, питальне речення без питального слова виражає емоцію інтересу, а його смисловий зміст констатує факт існування позаземних цивілізацій.

Перлокутивний акт репрезентовано через вплив оповідача на адресата *er* – маленький принц відповідає спочатку невербально *er antwortete nicht*, за допомогою жесту *Er schüttelte den Kopf* і міміки *indem er mein Flugzeug musterte*, потім вербально *Freilich, auf dem Ding da kannst du nicht allzu weit herkommen ...*

Хетизація у наведеному прикладі може бути викликана пошуком необхідної мовної одиниці, проєктуванням висловлювання (Сольська, 2011, с. 222) чи невпевненість у собі (Самковська, 2011, с. 109). Враховуючи стилістичний контекст (8) *Und er versank in eine Träumerei, die lange dauerte. Dann nahm er mein Schaf aus der Tasche und vertiefte sich in den Anblick seines Schatzes* (Saint-Exupéry, 1956, S. 17), доходимо висновку, що пауза забезпечує перехід на інший рівень планетарного буття – ментальний. Цей рівень прийнятний для «зайди» (інопланетянина). Він занурюється у якусь думку *in eine Träumerei*, що триває досить довго *lange dauerte*, потім контактує зі змістом «чужого зображення» *mein Schaf*, змінює просторові параметри тварини: Обмежений фізичний простір трансформує у відкритий відповідно. Очевидним є звільнення вівці з «полону» *aus der Tasche*. При цьому намагаються поглядом проникнути всередину «свого» скарбу *seines Schatzes*. Отже, свійську тварину не лише сканують, а й цінують. У вічі впадає християнська жертвність

(Тресиддер, 2001, с. 245) та палеоконтакт. Останній детермінує появу у людини емоційного патерну «страх – цікавість». У такий спосіб ситуація питання прирощується, розгортається, емоційно насичується:

(9) *Ich bemühte mich also, mehr zu erfahren:*

«Woher kommst du, mein kleines Kerlchen? Wo bist du denn zu Hause? Wohin willst du mein Schaf mitnehmen?»

Er antwortete nach einem nachdenklichen Schweigen:

«Die Kiste, die du mir da geschenkt hast, hat das Gute, daß sie ihm nachts als Haus dienen kann.» (Saint-Exupery, 1956, S. 18).

У наведеному прикладі мовчання *Schweigen* є механізмом когнітивних процесів з іншою частотою енергій *nachdenklichen*, пов'язаних насамперед із фізичним часом *nach*, а також маркером емоційного стану *einem*. Звідси впливає розбіжність соціальної природи людини та «зайди»: Людина покладається на вербальний план, «зайда» – на ментальний та соматичний. Соматика відображає емоційний стан, який класифікуємо як нейтральний або невизначений. Із сюжету, на жаль, не зрозуміло, чи викликає літак *Ding* у «зайди» емоцію інтересу, емоцію спокою чи емоцію байдужості.

З огляду на колір ілюстрацій – сірий (Saint-Exupery, 1956, S. 17) та кольоровий (там само, с. 19), передбачаємо, що адресат спочатку почувається пригнічено й меланхолічно, потім – радісно, щасливо, спокійно, відчужено (Шереметева, 2008, с. 208, 121, 161, 172, 190). Тут колір є ознакою енергетичного заряду (Вільчинський та ін., 2019, с. 231), емоції – одним зі способів ідентифікації людської/нелюдської сутності, особистісною формою функціонування суспільних стосунків, а також необхідною передумовою розвитку лінгвоспільноти.

Перебування на іншій планеті зумовлює раціональну, а не емоційну поведінку. «Зайду» розсмішила ідея людини прив'язати вівцю мотузкою до кілка, щоб вона не втекла. Він уточнює напрямок руху тварини й почувши про полівекторність, стає серйозним і аргументованим:

(10) *Da versetzte der kleine Prinz ernsthaft:*

«*Das macht nichts aus, es ist so klein bei mir zu Hause!*» (Saint-Exupéry, 1956, S. 18).

Звертаємо увагу на сильну позицію і емотивну семантику фразеологічної одиниці *Das macht nichts aus* та стилістично нейтральну ідіому *zu Hause*, які емоційно забарвлені – знак «!». Ініціальна позиція *Das macht nichts aus* указує на оцінку емоційного переживання і передає смисл байдужості щодо втрати «чужої» свійської тварини, фінальна позиція *zu Hause* модифікує (підсилює) позитивне ставлення до «свого» обжитого привласненого простору *bei mir*. Крім того, аналізовані фразеологізми надають образу принца «земних рис» пересічної людини. В цьому контексті «зайда» стає «землянином», принц – індивідом. Трансформація «позаземного» буття в «земне» відповідно відбувається на енергетичному рівні – психічна енергія + біологічна енергія.

1.4. Німецька мова: загальна характеристика

Німецька мова є однією з найбільш поширених і розвинених мов світу з викристалізованими нормами на всіх рівнях, яких має дотримуватися кожен носій мови (Пономарів, 2017, с. 19). Її витоки сягають гермінонських, іствеонських і частини інгвеонських племінних діалектів (Левицький, 2008, с. 138), що існували лише в усній формі.

Основною особливістю сучасної німецької мови є значне територіальне варіювання або функціонування діалектів, які настільки розрізняються один від одного, що спілкування жителів різних регіонів Німеччини без мови-посередника – літературної мови *Hochdeutsch* – неможливе.

Всі діалекти сучасної німецької мови розпадаються на дві групи: **верхньонімецькі** (південно-німецькі) та **нижньонімецькі** (північнонімецькі) (König, 1991, S. 230–231). Вододіл між цими групами діалектів суто геофонетичний – ступінь поширення другого пересуву приголосних та дифтонгізація довгих голосних. Приміром, у верхньонімецьких (баварсько-австрійських) діалектах другий пересув приголосних репрезентований у

найбільш повному вигляді, у нижньонімецьких (нижньофранкський, нижньосаксонський, мекленбургський, бранденбурзький та ін.) другий пересув приголосних або не представлений, або представлений почасти.

Межа між верхньо- та нижньонімецькими діалектами проходить по так званій «лінії Берната». Ця лінія пролягає із заходу на схід від Бельгії через Аахен і Бенрат (район Дюссельдорфа), де перетинає Рейн, Ольпе, Кассель, Нордгаузен, Ашерслебен і Дессау-Росслау, проходить через Ельбу до Берліна та Франкфурта-на-Одері. Звичайно, мовні кордони – це не лише лінія на фізичній мапі, це – й окремі люди (Dürmüller, 1996, S. 95).

Німецькою мовою розмовляє понад 90 млн. населення, вона залишається на 10у місці з-поміж 6909 існуючих мов (Стеріополо, 2011, с. 231).

Комунікативні функції (від лат. *functio* «виконання, звершення») німецької мови репрезентовано в *табл. 1.4.1*. Ці функції охоплюють різні форми мови: робочу, рідну, офіційну, регіональну, міжнаціональну, ділову, іноземну, медійну, цифрову тощо.

Таблиця 1.4.1

Матриця німецької мови

Комунікативні функції	Європа	Країни СНД	Південна Америка	Північна Америка	Австра-лія	Азія	Південна Африка
Робоча	+	-	-	-	-	-	-
Рідна	+	+	-	+	-	-	+
Офіційна	+	+	-	-	-	-	+
Регіональна	+	-	-	-	-	-	+
Міжнаціо-нальна	+	+	-	-	-	-	-
Ділова	+	+	-	-	-	-	+
Іноземна	+	+	+	+	+	+	+
Медійна	+	+	-	-	-	-	-
Цифрована	+	+	-	-	-	-	-

Із табл. 1.4.1 видно, що німецька мова поліфункціональна: від робочої до цифрової – всього 9 позицій. Сюди додаємо і функцію «управління у Ватикані» (Стеріополо, 2011, с. 231). Отже, можна вважати німецьку мову авторитетною, культурно й психологічно впливовою. Мережа поширення німецької мови як робочої обмежена теренами Європи, як рідної – охоплює Європу, країни СНД, Північну Америка та Південну Африку, як офіційної, ділової – трапляється в Європі, країнах СНД, Південній Африці, як регіональної – включає Європу та Південну Африку, як міжнаціональної, медійної, цифрової – прийнятна в Європі та країнах СНД, як іноземна – представлена у всіх топонімах, тобто в Європі, країнах СНД, Південній і Північній Америці, Австралії, Азії, Південній Африці – всього 7 реєстрів.

Прототипами літературної німецької мови можна вважати наддіалектний варіант XII–XIII ст. та обласні (територіальні) варіанти XIV–XV ст. (Левицький, 2007, с. 129; Ходаковська, 2019, с. 7), офіційно літературна німецька мова утворилася на основі східносередньонімецьких діалектів.

Нормуванню літературної німецької мови сприяли: мовна діяльність реформатора церкви М. Лютера, філологічна Ю. Шоттеля, Й. К. Аделунга, поетична Г. фон Фельдеке, Ф. фон дер Фогельвейде, літературна Г. Е. Лессінга, Й. В. фон Гете, Ф. фон Шиллера (Hoffmann, Rösch, 1980, S. 23–24, 37, 57–58, 89–91, 96, 125, 158).

Виокремлюють декілька варіантів (Varietäten) літературної німецької мови (див. *табл. 1.4.2*).

Під **варіантом** літературної німецької мови розуміємо співіснуючі її різновиди, які розрізняються між собою почасти фонетично, лексично, граматично, стилістично (Евтихова, Панковская, 2011, с. 63–64).

Таблиця 1.4.2

Варіанти літературної німецької мови

Варіанти	Країни	Приклади

Німецький	Німеччина	<i>Januar</i>
Австрійський	Австрія	<i>Jänner</i>
Швейцарський	Швейцарія	<i>sich interessieren nach D.</i>
Люксембурзький	Люксембург	<i>Appel</i> (statt Apfel)

Дані табл. 1.4.2 свідчать про плюрацентричний характер німецької мови.

Цікаво, що розбіжності в національних варіантах стосуються й процесів запозичення і активності словотворення. Наприклад, англіцизми асимілюються в німецькій мові динамічніше, ніж у швейцарській мові, морфологічні аспекти німецької мови більш чіткі й однозначні (Евтихова, Панковская, 2012, с. 253–256).

Неможливо не згадати й про періодизацію історії німецької мови. Загалом, виокремлюють три основні й один перехідний періоди. Основні періоди називаються: давньо-, середньо- і нововерхньонімецький, перехідний період відомий у лінгвістиці як ранньонововерхньонімецький. Цей період, як свідчить його назва, поєднує і водночас розмежовує середньо- й нововерхньонімецький періоди. Часові рамки кожного з періодів корелюють із критеріями періодизації.

Давньоверхньонімецький період збігається з періодом раннього феодалізму, з часом формування мови німецької народності, **середньоверхньонімецький** період репрезентує мову німецької народності в період розквіту феодалізму і рицарської культури, **ранньонововерхньонімецький** період пов'язаний з початком занепаду феодалізму, ростом міст, розвитком економіки, бюргерської культури й літератури, формуванням національної літературної мови і її норм, **нововерхньонімецький** період характеризується уніфікацією німецької національної мови і створенням національної літератури за класичними зразками, протиставленням численних діалектів єдиній нормі письмового мовлення, культурною деградацією через тривалу Тридцятирічну війну, експансію мов, а саме: латинської, французької, сучасної англійської і її американського варіанта, а також зближенням літературної мови з народною

мовою, розмовною мовою, об'єднанням національної літературної мови, державним об'єднанням Німеччини, реформуванням орфографії національної мови і її варіантів тощо (Романова, 2018, с. 183). Отже, словниковий склад німецької мови успадкований від германської мови-основи, поповнювався більшою мірою за рахунок запозичень із латинської, грецької, французької, англійської мов, змінювався через семантичний розвиток давньої німецької лексики, появу нових слів і зникнення старих відповідно.

Останні десятиріччя формується німецько-англійський суржик (*Denglisch*, *Engleutsch*, *Germisch*) (Рибко, Дюканова, 2011, с. 340), що свідчить про зміни коду та процес мовної глобалізації. «Зміна коду відбувається у тому випадку, коли мовець використовує невелику кількість лексичних одиниць однієї мови та тлі переважаючої іншої мови» (Ткаченко, Лебедева, 2017, с. 79), процес глобалізації пов'язаний зі статусом англійської мови – мова міжнародного та міжконтинентального спілкування. Звичайно, ці проблеми не залишають лінгвістів і активістів німецької лінгвокультури байдужими. Як приклад, поява в 1995 році роману білінгва Дітріха Шваніца «*Der Campus*», на сторінках якого трапляються численні запозичення в тому числі й англіцизми (*Gentleman*, *Civil Society*, *Chefbüros*, *Bankkonsortien*, *Gammel-Outfit* тощо). Білінгвізм Д. Шваніца природний, оскільки він проживав як у Німеччині, так і у Великобританії. Чи ці мови в наведеному романі функціонально збалансовані (Короглу, 2012, с. 265), потрібно спеціальне дослідження, що може й повинно стати подальшою перспективою вивчення.

В 1997 році професор В. Кремер заснував у м. Дортмунд об'єднання «Збереження німецької мови (VWDS)».

З 2000 року це об'єднання перейменували в «Німецьку мову (VdS)». Сьогодні воно стало однією з найбільших у Німеччині асоціацій (360 тис.), метою якої є збереження німецької культури і краси німецької мови. Кількість членів VdS щороку зростає.

У 2001 році розроблено спеціальну програму щодо зменшення англо-американізмів, згідно з якою, щорічно щосуботи другого тижня вересня

організують дні німецької мови, а також читають лекції, виступають із доповідями, проводять конкурси, публікують словники-довідники на кшталт «Anglizismen Index», «Anglizismen Liste» і навіть вручають щорічну премію ганьби «Sprachranscher». Першою її номінанткою стала модельєр Джіл Сандер, яка опублікувала свої тематичні статті в газеті «Альгемейне Цейтунг» (italki).

У 1999 році прихильники рідної мови та ідей пуризму видали словник з понад 3500 «зайвими англіцизмами» (Bartzsch u.a.).

Методи боротьби з експансією англійської мови детально описано в студії Е. І. Кудрікової (2019). Доведено, що «лише 3% англіцизмів мають право на життя», 97% можна було б вилючити зі вжитку (там само, с. 256).

Наведемо кілька прикладів англіцизмів і «енгльочизмів», за новітніми науковими розвідками, де висвітлюють запозичення і так звані «псевдозапозичення». При цьому запозичення поділяють на два різновиди: лексичні й семантичні. Лексичні, в свою чергу, диференціюють на лексемні й морфемні. На жаль, колектив авторів цієї концепції не пояснює ані критерії класифікації, ані поняттєво-теоретичний апарат (Бунтурі та ін., 2018).

Не вступаючи в дискусію з шановними дослідниками, проілюструємо обіцяне вище. Йдеться про іменники *Grand Opening*, *Kick-off*, *Pullunder*, *Start-up*, *Talkmaster*, *Twen* та дієприкметники II *geprinted*, *gescanned*, *gedownloaded* (Бунтурі та ін., 2018, с. 34–35). Очевидними є процеси адаптації й асиміляції цих лексем у німецькій мові. Адаптація (від лат. *adaptatio* «пристосовую») передбачає «пристосування, зміни параметрів, складових і самої системи загалом» (Ячменьова, Османова, 2010, с. 350), асиміляція (від лат. *assimilatio* «уподібнення, подібність») пов'язана з освоєнням і «укоріненням» іншомовної лексики носіями мови-реципієнта (Коробова, 2017, с. 40–42).

Такою ми побачили німецьку мову на культурно-історичній вісі. У неї є свої переваги й недоліки. Німецька мова активно розвивається, підпорядковується запитам і потребам лінгвоспільноти, однак їй не можна нав'язувати політику ані істориків, ані лінгвістів, ані філологів, ані пуристів.

РОЗДІЛ 2

МОВНО-МОВЛЕННЄВІ ОДИНИЦІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ В СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНОМУ АСПЕКТІ

2.1. Основні способи і засоби словотворення

Німецька мова, як уже зазначалось у попередньому підрозділі, постійно оновлює свій словниковий склад (Ходаковська, 2011, с. 260). Найбільш продуктивним шляхом збагачення є словотвір (Ларькова, 2011, с. 109). Виокремлюють п'ять основних способів:

1) безсуфіксальний зі зміною кореня слова (*Gang* «ходіння» від *gehen* «йти, ходити» + аблаут);

2) конверсивний (перехід слова із одного лексико-граматичного класу в інший) (*Leben* «життя» від *leben* «жити»);

3) префіксальний (формант передує кореню *erregen* «збуджувати, хвилювати» від *er-* + *regen* «рухати»; префікс *er-* привносить у новотвір «значення починання, пов'язане з переходом суб'єкта дії у стан» (Каравашкин, Ефимов, 1999, с. 73);

4) суфіксальний (формант стоїть між коренем і закінченням *Hefter* «швидкозшивач» від *Heft* «руків'я» + *-er*, має значення знаряддя праці (Степанова, 1953, с. 161);

5) словоскладання (ґрунтується «на основі синтаксичного поєднання лексичних основ в одній спільній базі» (Курах, 2016, с. 63) *Schatzamt* «казначейство» від *Schatz* «багатство» + *Amt* «посада») та сім другорядних у тому числі й комбіновані

1) префіксально-суфіксальний (*gefrostet* «заморожений»);

2) напівпрефіксальний (*Angabe* «повідомлення» від *an-* + *Gabe* «дарунок»);

3) напівсуфіксальний (*menschlich* «людський» від *Mensch* «людина» + *-lich*);

4) зрощення (*stierköpfig* «упертий як бик» від *Stier* «бик» + *Kopf* «голова» + умлаут + *-ig*);

5) напівпрефіксально-суфіксальний (*anerkannt* «визнаний» від *erkennen* «впізнавати»);

6) префіксально-напівсуфіксальний (*befindlich* «розташований» від *befinden* «вбачати»);

7) напівпрефіксально-напівсуфіксальний (*hochsprachlich* «літературний»)

Кожний з названих способів має свої особливості й шляхи розвитку (Степанова, 1953, с. 61), які докладно описані в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних лінгвістів (Брандес, 1990; Гаврилова, 2020; Кирпиченко, 2006; Левицький, 2014; Манзій, 2011; Романова, 2013; Тимченко, 2003; Токарева, 2019; Faulseit, Kühn, 1965; Fleischer, Barz, 1992; Schippan, 2002 та ін.).

У праці О. В. Мащенко схарактеризовано словотворення німецькомовних неологізмів і okazіоналізмів 1999–2010 років. З'ясовано найбільш продуктивні моделі (словоскладання), нові моделі детермінативних і копулятивних композитів, а також реченневих зрощень. Установлено джерело запозичень (англійська, французька, італійська, іспанська, китайська, японська мови) та «економії засобів мовного вираження» (аббревіатури) (Мащенко, 2011, с. 6–9). Доведено, що механізмами виникнення неологізмів і okazіоналізмів є метафора й метонімія (там само, с. 11). Метафора – «перенесення назви з одного явища або предмета на інший на підставі подібності ознак чи функцій» (Пономарів, 2013, с. 149), метонімія – «заступання одного слова іншим, суміжним суттю» (Зубков, 2009, с. 459).

Для вивчення граматикалізації дієслівних напівпрефіксів найбільший інтерес становить робота О. О. Бакуменко. Виявлено, що поступове перетворення прислівників на напівпрефікс відбувається через абстрактну семантику на кшталт «початок», «завершення», «результат виконання дії». Процес граматикалізації ускладнює ідіоматизація твірної основи (2016, с. 3).

Повний перелік дієслівних префіксів німецької мови, що беруть участь у творенні економічних термінів, знаходимо в науковій розвідці Л. Б. Воловик (2012).

Як відомо, термін (від лат. *terminus* «рубіж, межа») еквівалентний слову або словосполученню, «що позначає поняття певної галузі науки, техніки тощо» (Зубков, 2009, с. 470–471).

Висновують, що функції економічних термінів у побудові «комунікативно значущих компонентів тексту» багатогранні: «когерентність», «семантична зв'язність», «тематична зв'язність», «інформативність» (Воловик, 2012, с. 15).

Аналізуючи структурні особливості емотивної лексики сучасної німецької мови (Романова, 2013, с. 131–153), ми поділили афікси й напівафікси на два типи: ті, що беруть участь у творенні емотивності та ті, що не беруть участі у творенні емотивності, оскільки не мають емотивного значення. Перший тип формантів номінуємо операторами емотивності, другий – модифікаторами останньої.

Словотвірні значення поділяють на три різновиди: модифікаційні, мутаційні й транспозиційні. Модифікаційні словотвірні значення вміщують значення мотивуючого слова й модифікуючи ознаку, мутаційні відрізняються від значення мотивуючого слова, транспозиційні набувають почасти значення твірного слова, почасти значення похідного слова (Демберецька, 2011, с. 482).

Стосовно засобів словотворення, то до них належать: словотворчі морфеми («префікс, суфікс»), фонетичні зміни в структурі кореня («аблаут, умлаут, переломлення») (Кирпун, 2004, с. 108) та граматичні значення (означений артикль, що супроводжує іменники або субстантивати (Левковская и др., 1973, с. 5).

Оскільки в сучасній німецькій мові існують напівафікси (афіксоїди) (Степанова, Фляйшер, 1984, с. 150–158), то логічно було б доповнити засоби словотворення і словотворчими морфемами напівпрефікс і напівсуфікс.

Таким чином, німецькомовні деривати та композити можна утворювати двома способами: основним і другорядним, використовуючи ті чи ті засоби словотворення.

2.2. «Заощадливий» спосіб словотворення

Завданням цього підрозділу є аналіз «заощадливого» способу словотворення. Під «заощадливим» способом словотворення розумітимемо в нашій студії процес ущільнення або скорочення форми складних слів, словосполучень, речень, фраз з метою одержання коротких номінацій. При вимові тривалість їх звучання майже в п'ять разів менша, при написанні заощадження ще вище (Мечковская, 2009, с. 115).

Наприклад:

Німецькомовний топонім *BRD* «ФРН» утворено від ініціальних букв словосполучення *Bundesrepublik Deutschland* «Федеративна Республіка Німеччина», аббревіатура *FC* «ФК» є результатом усічення трикомпозита *Fußballklub* «футбольний клуб», загальноживані на письмі аббревіатури *got.* «гот.», *w. o.* «як зазначено вище» в сфері мовознавства тотожні прикметниковому етноніму *gotisch* «готський» і прислівниковому словосполученню *wie oben*. Отже, аббревіатури (від італійського *abbreviatura*, запозиченого з латини *abbreviō* «скорочую») (Семотюк, 2008, с. 11) можна диференціювати за лексико-граматичною ознакою: іменники, прикметники, прислівники тощо. Звичайно, у таких слів немає кореня, афіксів, закінчення, які характеризують мовну одиницю (Smeretschansky, 1981, S. 16–81).

Ми вживаємо терміни «скорочення» і «аббревіатура» як синоніми: Скорочення – семантичний дублет лексичної одиниці коротшої за формою (Kobler-Trill, 1994, S. 20).

Проблеми аббревіатур привертають увагу багатьох дослідників, наприклад: Д. І. Алексєєва, В. Белоуса, Г. Бодєарха, Д. Василенка, Г. Вейса, Є. П. Волошина, О. Єсперсена, Є. Н. Ожогіна, Р. Томмеса, Р. Уельза та ін.

Звідси й розмаїття класифікацій, які корелюють зі специфікою національної літературної мови, стилем і жанром. До прикладу, Д. Коблер-Тріль поділяє аббревіатури на дві групи: 1) ті, що мають нерозривну послідовність знаків і 2) ті, що не зберігають послідовність знаків повної вихідної форми. В межах першої групи виокремлюють: апокопи (*Uni* = *Universität*), складені скорочення (*Lisa* = *Elisabeth*), афези (*Thea* = *Dorothea*), другу групу репрезентують акроніми (*Lkw* = *Lastkraftwagen*), скорочення з початкових складів (*Fuzo* = країна, де сходить сонце), змішані скорочення (*AStA* = *Allgemeiner Studentenausschuss*), парціальні скорочення (*H-Milch* = *haltbare Milch*), А. Штейнгауер, у свою чергу, диференціює аббревіатури на: ініціальні; силабічні; морфемні; змішані (Steinhauer, 2000).

Універсальної класифікації аббревіатур ще не створено, оскільки позамовні чинники змінюються з року в рік, наприклад: у ХХ столітті – це дві Світові війни, швидка індустріалізація промисловості, нові технології, падіння великих імперій, утворення значної кількості нових незалежних держав, «холодна війна» (20. Jahrhundert, 2020), для 20х років ХХІ століття характерно «прискорений темп життя, суспільні та політичні зміни, зростання потоку інформації» (Карамішева, 2020, с. 29), швидкий розвиток «мобільних технологій та інтернету», міграція зі Сходу на Захід, поділ суспільства за моральною, расовою, культурною ознаками, невиліковні хвороби (СНІД), планетарна коронавірусна пандемія, зміна клімату, екологія, тероризм тощо (21. Jahrhundert, 2020).

Спільними вважаємо такі семантичні підтипи, як-от: акроніми (скорочення, що містять лише початкові літери слів) (Борисов, 1970, с. 49), «алфавітники» (скорочення, літери яких вимовляють окремо, тобто як літери алфавіту) (Кукаріна, 2017, с. 9), складні аббревіатури (складаються із літер чи складів основ або словосполучення їх з повними основами) (Фаміна, 2018, с. 29), телескопія (Бондаренко, 2012, с. 229).

Виокремлюють лексичні й графічні аббревіатури (Ярова, 2012, с. 214). Вододіл між ними лежить у функціональній площині: Лексичні аббревіатури є

самостійними словами, що вживаються в семантичному просторі усного й писемного мовлення, графічні – залежними від письмового висловлювання (Дзюбіна, 2014, с. 309). Доведено, що скорочення у фахових текстах мають омоніми, правильне розуміння яких вимагає контексту (Шишліна, 2012, с. 420).

Спостереження над експериментальною картотекою (близько 150 випадків), укладеною методом суцільного вибирання аббревіатур із публіцистичних і почасти рекламних текстів (Stern, 41, 42, 43, 2015), показує, що функції аббревіатур насамперед прагматичні. Йдеться, по-перше, про заощадження простору, по-друге, про конвергенцію ідей, по-третє, про розстановку акцентів, по-четверте, про порушення одноманітного викладу матеріалу, по-п'яте, про привернення уваги адресата, по-шосте, про утримування уваги адресата, по-сьоме, про (візуальний) вплив на адресата (Проскуріна, 2010, с. 59), по-восьме, про полегшення запам'ятовування довгих назв і водночас сфери їх функціонування, по-дев'яте, про сприймання основних ідей повідомлення, по-десяте, про полегшення активацію появи емоцій, по-одиннадцяте, про створення власного стилю адресантом (Варковець, Колоріз, 2019, с. 27).

Наприклад:

SPD-Vizekanzler «віце-канцлер СДПН», *SCU-Bundestagsabgeordnete* «депутат бундестагу від партії ХСС», *SCU-Ortsverband* «член партії ХСС місцевої спілки», *SCU-Parteitag* «з'їзд партії ХСС», *CSU-Werte* «цінності партії ХСС», *US-Flugzeuge* «літаки США/американські літаки», *US-Präsident* «президент США/американський президент», *US-Generalsekretär* «генеральний секретар США».

У наведених прикладах аббревіатури доповнюють і уточнюють політичні й культурні терміни. Впадає у вічі їх графічне оформлення, а саме: написання через дефіс (від лат. *divisio* «поділ, розчленування»). Дефіс не стільки оформлює новотвір, скільки вказує на зміну значення другого компонента (Попова, 2010, с. 684).

Наприклад:

Dennoch will Wahlsieger Artur Mas bereits über eine EU-Mitgliedschaft verhandeln (Stern, 41, 2015, S. 26). «Проте переможець виборів Артур Мас уже готовий вести переговори про **членство в ЄС**». Тут новотвір *EU-Mitgliedschaft* уточнює членство держав, виражає політичне бажання приєднатися до них. Очевидним є не стільки розширення території Європейського союзу чи його глобалізації, скільки стандартизація економічних і політичних умов у країні-кандидаті та стабільність цінностей: демократія, верховенство права, повага до прав людини, її свобод, гідності (Біловол, Біленко, 2020, с. 283).

У прикладі *Der VW-Skandal offenbart, wie gefährlich die Allianz aus Industrie und Politik für unser Leben ist* (Stern, 42, 2015, S. 68). «**Афера концерну «ФВ»** показує, що альянс індустрії і політики загрожує нашому життю» новотвір *VW-Skandal* маніфестує, з одного боку, негативну різновидність спілкування між автомобільним концерном «Фольксваген» та його американськими користувачами, з другого – аморальну поведінку в сфері політизованого бізнесу. Порухення норм американського соціуму зумовлює появу конфлікту міжнародного масштабу.

Аналізовані абрєвіатури поділяємо на кілька типів за кількісною ознакою компонентів: **I. двокомпонентні** (*EU* «ЄС (Євросоюз)», *VW* «ФВ (Фольксваген)»); **II. трикомпонентні** (*BBC* «БіБіСі», *BMW* «БМВ (марка автомобіля)»); **III. чотирикомпонентні** (*ICCT* «ІССТ (Міжнародна рада з питань чистого транспорту)», *IRGW* «ІРСВ (Ізраїльська релігійна спільнота Вюртемберга)»); **IV. інші** (*3-D-Drucker* «3Д принтер», *G-7-Länder* «Велика сімка», *IT-Spezialisten* «розм. ай-тішники; програмісти»). Останній тип охоплює німецькомовні абрєвіатури, що беруть участь у словотвірному процесі.

Словотвірні **моделі** німецькомовних абрєвіатур морфологічно обмежені, орієнтують більшою мірою на іменники (N) і прикметники (Adj.), меншою – на власні назви (EN) та числівники (Num.). Словотвірні моделі є зразками «для утворення конкретних похідних лексем», у межах яких «одне слово слугує твірним, інше – похідним – дериватом першого слова» (Зайченко, 2013, с. 17).

Наведемо основні моделі німецькомовних абрєвіатур:

- (I) Adj. + N; N1 + N2; Num. + Adj.;
- (II) Adj. + N1 + N2; N1 + Adj. + N2; N1 + Adj. + N2;
- (III) Adj. + N1 + N2 + N3; Adj.1 + Adj.2 + N + EN;
Adj.1 + EN + N + Adj.2;
- (IV) Num. + N1 + N2; Adj. + Num. + N; Adj. + N1 + N2; Adj. + N;
N1 + N2; Num. + Adj. + N; Adj. + EN + N; Adj. + N1 + EN + N2;
Adj.1 + EN + Adj.2 + N.

Як бачимо, кількість моделей I–III типів збігається і становить три позиції, їхня якість (за морфологічним критерієм) формально збігається в повному обсязі для I і II типів, III тип виходить за морфологічні межі і включає в семантичну структуру аббревіатури власну назву. Власна назва не містить «семантичних ознак, які можуть виступати характеристикою номінованого об'єкта». Вона є «ідеальним ідентифікатором», що відмежовує об'єкт від аналогічного класу об'єктів (Сенюта, 2012, с. 121).

Словотвірні моделі IV типу перегукуються почасти зі словотвірними моделями I типу (Adj. + N; N1 + N2), почасти зі словотвірними моделями II типу (Adj. + N1 + N2), почасти зі словотвірними моделями III типу (Adj.1 + EN + N + Adj.2) та формують власні словотвірні моделі (Num. + N1 + N2; Adj. + Num. + N; Num. + Adj. + N; Adj. + EN + N; Adj. + N1 + EN + N2; Adj.1 + EN + Adj.2 + N).

Форма аббревіатури може бути **повною** і **неповною**. У повної аббревіатури всі компоненти скорочені, наприклад: *SPD* «СДПН», *CSU* «ХДС», *USA* «США», в неповної скорочені лише ініціальні компоненти слова або словосполучення, наприклад: *UV-Strahlung* «УФ-випромінювання (ультрафіолетове випромінювання)». Неповні аббревіатури є рідкісним явищем в аналізованих текстах. Отже, «заощадливий» спосіб словотворення дає можливість не лише ущільнити обсяг інформації соціально-економічного, політичного, культурного характеру, а й зберігати, транспортувати цю інформацію в зручному форматі. Крім того, ряд аббревіатур *ABC*, *BVB*, *CSU*, *DDR*, *e-* (від англійського слова *electronic* зі значенням «пов'язаний з Інтернет,

такий, що здійснюється через Інтернет» (Зацний, Пахомова, 2001, с. 15), *EU*, *HIV*, *NS*, *RWE*, *UN*, *US*, *VW* починають виконувати функцію афіксів. Аббревіатури *DDR* і *NS* відбивають тенденцію перетворення онімів в одне із авторитетних джерел історії.

2.3. Лексична семантика

Лексична семантика як складова лексикології займається дослідженням значень слова, морфеми й лексеми. Її центральними поняттями є лексичні й контекстуальні зв'язки, а також синонімія, антонімія, омонімія, гіперонімія, гіпонімія.

Визначення **слова** корелює з методологічною базою дослідження (Кронгауз, 2005, с. 10). Приміром, загальне мовознавство 80х років ХХ ст. тлумачить слово як тернарний комплекс, що інтегрує в собі «звукову, фонетичну оболонку», номінований словом «предмет» і «смысл, який слово викликає в свідомості» людини (Степанов, 1975, с. 8), початку ХХІ ст. як основну структурно-семантичну одиницю «мови, якій властиві самостійність, формальна цілісність та ідіоматичність» (Карпенко, 2006, с. 184), 15о року ХХІ ст. як «поліаспектне, поліфункціональне ціле, що підпорядковується законам тієї мови, в якій воно існує» (Гайденко, 2015, с. 56). Звідси випливає, що поняття «слово» еволюціонує разом із фоновими знаннями дослідників і набуває статусу культурної реалії.

Оскільки слово складається з **морфем** (від грецького *morphe* «форма»), які історично походять від самостійних слів (Зиндер, Строева, 1968, с. 17), передбачаємо, що трактування морфеми також неоднозначне: М. П. Кочерган визначає феномен як мінімальну «двосторонню одиницю мови», «яка не членується на простіші одиниці такого самого виду» (Кочерган, 2010, с. 430), О. П. Семотюк мислить морфему лінгвістичним терміном, запозиченим із французької мови й трактує як частину «слова (корінь, суфікс, префікс), яка має лексичне або граматичне значення» (Семотюк, 2008, с. 379).

Узагальнивши погляди, концепції, теорії сучасних лінгвістів, Г. І. Гримашевич пропонує співвідносити морфему з родовим поняттям, «що охоплює такі видові поняття, як корінь, префікс, суфікс, конфікс, інтерфікс, постфікс, флексія» (там само, с. 20).

Наведені дефініції свідчать, що морфема є не менш складним поняттям, ніж слово. Її визначення дискусійне та відкрите.

Лексема (від грецького *lexis* «слово, вислів, мовний зворот») – це те ж саме слово, але з усією сукупністю своїх форм і значень (СУМ, 1973, 4, с. 473).

Наприклад:

дієслово *schwimmen* має генеральне значення «плавати, плисти» та похідне значення «бути залитим (водою), бути повним (води)» (Müller, 2012, S. 547), у теперішньому, минулому чи майбутньому часі перша й друга особи однини й множини вживатимуться лише в генеральному значенні, третя особа однини й множини вживатимуться і в похідному значенні, наприклад: *Im Frühling schwimmen die Felder und Wälder*. «Весною поля і ліси залиті водою/потопають у воді».

Зауважимо, що хоч тлумачення поняття «слово» й має певні розбіжності у цитованих вище авторів, з академічною дефініцією лексеми більшість з них погоджується.

Розглянемо коротко деякі з-поміж ключових понять лексичної семантики, а саме: синонімію й антонімію.

Розвідки з проблем синонімії й антонімії не втрачають своєї актуальності впродовж десятиліть. Згадаймо фундаментальні праці таких науковців, як-от: І. К. Білодід, Е. Булітта й Г. Булітта, Г. Гернер, В. П. Даниленко, Е. Т. Дерді, Р. І. Дудок, Г. Кемпке, Д. С. Лотте, О. О. Реформатський, В. А. Татарінов, Ф. П. Філін та ін. Без перебільшення можна стверджувати, що ці студії складають теоретичну базу для вивчення тих чи тих проблем синонімії і/або антонімії.

Загальновідомим є визначення синонімів (від грецького *synonymos* «однойменний») М. А. Кронгаузом: «Два знаки однієї знакової системи

називаються **синонімічними**, якщо їх зміст збігається, а форми відрізняються» (Кронгауз, 2001, с. 170). Сюди додаємо ідеї про гомогенність частин мови, аналогічні контексти вживання, однакові синтаксичні функції та взаємозамінність (Görner, Kempcke, 1982, S. 5).

Наприклад:

іменниковий дериват *Besitzer* «власник» має синонімічний ряд із семи членів: *Eigentümer* «так само», *Hauswirt* «власник будинку», *Vermieter* «хазяїн квартири», *Inhaber* «власник, господар», *Halter* «власник», *Eigner* «заст. власник», *Nutznießer* «людина, яка отримує користь [вигоду] із чогось» (Bulitta, Bulitta, 1991, S. 144).

Синонімічний ряд є послідовністю лексем, «об'єднаних відношеннями ономасіологічної суміжності» (Білинський, 2003, с. 20). Всі лексеми розташовані в порядку зростання їх семантичної відстані від домінанти (Шайкевич, 1980, с. 324–325). Крок віддаленості від домінанти наступного синоніма релевантний величині вагового коефіцієнта (W) останнього синоніма в семантиці домінанти ряду. Ця величина обраховується за допомогою формули (65) (Левицкий, 2007, с. 193) і становить $0,142$ (W_{\min}), $W_{\max} = 1$. Отже, що менше значення W_{\min} , то більше значення вагового коефіцієнта смислової подібності до домінанти першого синоніма ряду.

За семантичною ознакою синоніми кваліфікують на два різновиди: повні й неповні (Іваницький, 1996, с. 95). Повні синоніми мають ідентичний зміст.

Наприклад:

Besitzer – *Eigentümer* ($W = 1$), неповні відрізняються значенням або функцією, наприклад: *Besitzer* – *Eigner* ($W = 0,29$) або *Nutznießer* ($W = 0,14$).

Деякі лінгвісти класифікують синоніми на «чотири основні типи: абсолютні, семантичні, стилістичні, контекстуальні» (Засанська, 2011, с. 212), проте не коментують їх специфіку.

Синонімія тісно пов'язана з антонімією. Остання народжується паралельно з першою (Гаврись, 2012, с. 25), дає змогу чіткіше диференціювати семантику синонімів (Минзак, 2012, с. 459), виділити «глибинну сутність

протиставлюваних понять», цілісно сприйняти інформацію (Радомська, 2013, с. 202).

Антоніми (від грецького *anti* «протилежність, протидія» + *онума* «ім'я, назва») відображають протилежне, контрастивне значення в предметах, явищах, процесах навколишнього світу (Панько та ін., 1994, с. 187).

Наприклад:

Прикметниковий дериват *gottlos* «безбожний» опозиціонує дев'яти антонімам: *gläubig* «рел. віруючий», *gottesfürchtig* «богобоязливий», *gottgläubig* «рел. віруючий у Бога», *strenggläubig* «рел. правовірний», *kirchlich* «церковний», *religiös* «релігійний», *fromm* «набожний», *glaubensstark* «який твердо вірить у щось», *orthodox* «ортодоксальний» (Bulitta, Bulitta, 1991, S. 342).

У наведених прикладах трапляються дві категорії антонімів: терміни й загальноживані лексеми. Терміни відображають сферу релігії, загальноживані лексеми маніфестують ознаку духовного світу особистості, її ставлення до віросповідання.

Коефіцієнт антонімічної подібності в домінанті ряду $W_{\min} = 0,11$. Це означає, що крок віддалення кожного наступного антоніма від домінанти зменшується на 0,11: *gläubig* ($W = 1$), *gottesfürchtig* ($W = 0,89$), *gottgläubig* ($W = 0,78$), *strenggläubig* ($W = 0,67$), *kirchlich* ($W = 0,56$), *religiös* ($W = 0,44$), *fromm* ($W = 0,33$), *glaubensstark* ($W = 0,22$), *orthodox* ($W = 0,11$). Отже, кількість прикметників з потужною антонімічною складністю становить п'ять лексем ($W = 0,56$). Переважає семантика термінів.

Важливість лексичної семантики безсумнівна. Головне – вміти правильно її визначати, вибирати, вживати та інтерпретувати.

2.4. Фразеологічна семантика

Фразеологічні одиниці (ФО) (від грецького *phrasis* «мовний зворот, вислів» + *logismos* «судження, вислів») посідають особливе місце в системі будь якої національної літературної мови (Грозан, 2012, с. 403). У них

закарбовано історію, культуру, традиції, звичаї, цінності, менталітет етносу (Вендина, 1998, с. 6; Черниш, 2011, с. 147).

Як справедливо зазначає Н. Ляшук, ФО заповнюють лакуни «у лексичній системі мови, яка не може повністю забезпечити найменування пізнаних людиною нових сторін дійсності» (2011, с. 101).

ФО має «ускладнену семантичну структуру» (Солдатова, 2012, с. 43), детерміновану, з одного боку, взаємодією значень компонентів у структурі ФО, з другого – контекстом (Арделян, 2017, с. 52). Виокремлюють п'ять основних компонентів: переносний або образний, прямий або наочний (підгрунття образу), емоційний, стилістичний, національно-етнічний (Комиссаров, 2004, с. 34). Чітких меж між цими компонентами немає.

Наприклад:

ФО *Rom ist nicht an einem Tag erbaut worden*: bedeutende Dinge brauchen ihre Zeit (DUDEN, 2008, S. 625) має переносне значення «значущі справи швидко не роблять», в основі якого лежить образ фізичного часу, затраченого на будівництво Риму. Ототожнюють непорівнювальні поняття «Rom» і «Dinge»: Власна сакралізована назва стає множинністю десакралізованих речей, що призводить до деактуалізації предметно-логічних лексичних і граматичних сем. ФО *Äpfel mit Birnen vergleichen*: (ugs.) völlig verschiedene Dinge miteinander vergleichen, Unvereinbares zusammenbringen (DUDEN, 2008, S. 811, 54) має також переносне значення «зв'язувати несумісне одне з одним», що ґрунтується на образі сукупності яблук. Порівнюють і оцінюють форму й зміст яблук Äpfel і груш Birnen, тобто кругле й довге, м'ясисте й соковите (WAHRIG, 2012, S. 96, 193). Колір плодів може збігатися (світло-жовтий, жовтий, зелений, червонобокий, червоний). Через оцінку виходять на функціональний стиль – «розмовний». Цей стиль – невимушений, знижений, спонтанний, непередбачуваний, усний, ситуативно зумовлений, часто супроводжується мімікою й жестами, що безперечно «впливає на оформлення висловлювань» (Солдатова, 2017, с. 132). Сюди додаються «емоційність, індивідуальність, експресивність» (Навальна, 2012, с. 532).

Мовець актуалізує в своїй свідомості ту кількість мовних одиниць, що потрібна для ефективного комунікативного акту (Golubenko u.a., 2012, S. 234). Він не звертає увагу на норми мови, керується розумом і емоціями (Kovbasyuk, 2018, S. 129; Longman Dictionary, 1980, p. 68). Зрозуміло, що емоції привносять у розмовне мовлення нове семантичне забарвлення, інтенсивність вияву якого залежить від предмета розмови (Романова, 2019, с. 205–214).

Загалом, ФО виконують різні стилістичні функції: Вони – джерело експресивно-емоційної насиченості, яка завжди впливає на адресата, «будівельний матеріал» для образів, які полегшують сприйняття повідомлення, механізм розвитку естетичного смаку тощо (Білоус, 2013, с. 161).

Своєрідність фразеологічної семантики полягає в тому, що вона з'єднана «з позначуваним явищем ланцюжком асоціацій за допомогою складних семантичних механізмів» (Данилюк, Бунь, 2011, с. 71). Під час виникнення асоціацій утворюються зв'язки, які змішують, перекодовують та змінюють усталені уявлення про об'єктивну реальність, тобто виникає інший світ або модель об'єктивної реальності (Назаренко, 2018, с. 39). Модель – завжди суб'єктивна, викривлена, ілюзорна (Воят, 2018, с. 10–12), невід'ємна від менталітету, культури, емоцій мовця (Лещинская, 2011, с. 18), а також його віку й статті (Фісяк, 2013, с. 241): Що молодше мовець, то обмеженіші його знання семантики ФО і навпаки. Чоловіки сприймають семантику ФО раціонально й розсудливо, жінки – емоційно й чуттєво (там само, с. 241–242).

Дослідження свідчать (Гавриш, 2011; Гамзюк, 2000), що семантика ФО конкурує із семантикою компонентного складу сталого виразу, а також із семантикою (оказіональних) варіантів ФО. Існує ієрархічність у семантичних структурах компонентів і в семантичній структурі ФО. Характер семантичного зв'язку можна обрахувати математично за формулою попереднього підрозділу п.п.2.3. Що може й повинно стати перспективою подальших досліджень семантики ФО.

РОЗДІЛ 3

МОВНО-МОВЛЕННЄВІ ОДИНИЦІ НІМЕЦЬКОЇХ МОВИ У ФУНКЦІОНАЛЬНОМУ АСПЕКТІ

Термін *функція* українська мова запозичила з латини (*functio* «виконання») й асимілювала через п'ять значень: три загальноновживаних і два термінологічних (Семотюк, 2008, с. 626–627). Загальноновживані значення поширюються на об'єкт, суб'єкт (носія дії) та «обов'язки, коло діяльності, роботу», термінологічні значення репрезентують математичну й фізіологічну галузі (там само). На теренах німецької мови *Funktion* з'являється в XVII ст. як «міксове» запозичення – почасти з латини (*fūnctio* «виконання, обов'язок, зобов'язання»), почасти з французької мови (KLUGE, 1999, S. 291). Реалізується також у двох планах: загальноновживаному й термінологічному (WANRIG, 2012, S. 383). Загальноновживане значення охоплює діяльність, дієвість, суб'єкт (носія дії) і мету, термінологічне стосується логіки й математики (там само). Німецькі мовознавці розуміють поняття «Funktion» багатоаспектно: від «механістичної лінгвістики» Блумфільда до функціональної граматики, функціонального підходу празької школи, генеративно-трансформаційної граматики (Conrad, 1975, S. 87).

Ми визначаємо функцію як призначення мовної одиниці матеріалізувати думку в тексті.

3.1. Номінативна функція

Проблема номінації не є новою в лінгвістиці. Згадаймо праці таких відомих дослідників сивої давнини та сучасності, як-от: Августин, Аристотель, Геракліт, Демокрит, Платон, І. В. Арнольд, Н. Д. Арутюнова, В. Г. Гак, Й. Гржега, Г. В. Колшанський, О. С. Кубрякова, Д. Таненн, В. М. Телія, Н. П. Тропіна, А. А. Уфімцева та ін.

За кожним словом стоїть певна сукупність знань, що актуалізуються в межах формули «людина – навколишній світ» та ґрунтуються на концептуальній моделі, що «формує русла» могутнього потоку «людської думки» (Осовська, 2006, с. 102–103). Виокремлюють первинну й вторинну номінації (Косенко, Рябовол, 2018, с. 18). Первинна номінація – називає або об’єктивує предмет, дію, якість або відношення навколишнього світу, вторинна – використовує мовні одиниці для найменування об’єктів повторно (Ковбасюк, 2004, с. 1). Вторинна номінація постає як непряма, мотивовано-опосередкована та як автономна й опосередкована (там само, с. 5). Щоправда, ця класифікація стосується ФО.

Доведено, що одиниці вторинної номінації у публіцистиці виконують кілька функцій: «функцію оцінки й характеристики», функцію «конденсації думки» та функцію «безпосереднього ставлення журналіста до змісту та ідейного спрямування висловлювання» (Коваль, 2017, с. 127). В цьому контексті процес номінації є складним мовленнєво-мисленнєвим актом щодо інтерпретації освоєного навколишнього світу. Інтерпретація передбачає розкриття змісту речі, пояснення її крізь призму мовця (Кухаренко, 1988, с. 6), який активує значення речі через зовнішню і внутрішню форми. Зовнішня форма відображена звуковою оболонкою слова, внутрішня – денотатом (Жаботинская, 2010, с. 8–9).

Слова можуть бути **простими** (кореневими), **похідними** (результат процесу словотворення див. п.п.2.1, 2.2 розділ 2), **складними** (результат процесу словотворення див. п.п.2.1 розділ 2). Такий поділ є умовним, оскільки в ході історичного розвитку мови прості слова могли бути складними, наприклад: *Welt* «світ» (від давньоверхньонімецького композита *weralt, werolt, werold, weruld, worolt, woralt, wer(e)lt, wel(ol)t* (Schützeichel, 1974, S. 228) або похідними, наприклад: *eng* «тісний» (від давньоверхньонімецького деривата *engi, enge, enki* (Schützeichel, 1974, S. 42).

Прості слова не діляться на морфеми, не є похідними від інших слів, наприклад: *Knie* «коліно», **похідні слова** складаються із кореня і словотвірного

афікса, що легко відділяється від кореня і повторюється, як правило, в різних словах, наприклад: *kniend* «(стоячи) навколішки» (від *Knie* + суфікс *-nd*), **складні слова** складаються із двох коренів чи коренів зі словотвірними афіксами, наприклад: *Kniebeuge* «присідання» (від кореня1 *Knie* + корінь2 *beug-* + суфікс *-e*), *kniefällig* «уклінний» (від кореня1 *Knie* + корінь2 *fäll-* + суфікс *-ig*) (Müller, 2012, S. 376).

Наприклад:

Die Hügel sahen aus, als seien sie aus Papier geschnitten – wie die Krippe, die Josef zu Weihnachten aufgestellt hatte (Welsh, 1993, S. 84).

У наведеному прикладі трапляються прості слова *Die, als, seien, sie, aus, wie, zu, die2, hatte*, похідні *Hügel, sahen aus, Papier, geschnitten, Krippe, aufgestellt*, складні *Weihnachten* відповідно та власні назви *Josef*. Переважають прості слова. Вони конкретизують а) ландшафт (*Die*) і б) штучно створені людиною речі (*die*), порівнюють природне й штучне (*als, wie*), номінують уявний фізичний стан (*seien*), замінюють множинність (*sie*) і одиничність (*die*) предметів, указують на матеріал (*aus*) і час (*zu*), допомагають оформити давноминулу дію (*hatte*).

Таким чином, номінативна функція мовної одиниці дає змогу матеріалізувати ідеальне у фізичне, класифікувати та ідентифікувати предмети, явища, процеси як реального, так і уявного світів.

3.2. Синтаксичні функції

Синтаксичні функції слова зводимо до таких граматичних понять, як-от: «підмет», «присудок», «додаток», «означення», «обставина» (Frey, Schwabe, 2020). Ці члени речення поділяють на два різновиди: головні й другорядні. Головні члени речення – підмет і присудок, другорядні – додаток, означення і обставина. Детальний аналіз синтаксичних функцій слова і речення репрезентовано в працях Г. Альтмана (Altmann, 1987), Г. Альтмана і У. Гофман (Altmann, Hofmann, 2008), Г. Альтмана і С. Ганеман (Altmann, Hahnemann,

2010), А. Вільмоса (Vilmos, 2017), К. Кноблоха (Knobloch, 1994), К. Яуера (Jauer, 2014) та ін.

Синтаксичну функцію **підмета** виконують як слова (Volodina, 2009), так і речення (гіпотаксис: підрядне підмета) (Hentschel, 2020).

Наприклад:

(1) ***Bernie** liebte diesen Wind, und **er** liebte es, über den Campus zu schlendern* (Schwanitz, 1995, S. 34).

Неважко зрозуміти, що в наведеному прикладі два підмети: *Bernie* і *er*. Підмети виражено власною назвою *Bernie* і особовим займенником 3ї особи однини чоловічого роду в називному відмінку *er*. Останній розглядаємо з позиції стилістики як синонім власної назви *Bernie*. Підмет стоїть перед присудком, узгоджується з ним у числі і особі.

У прикладі (2) «*Das kann ja wohl irgendwie nicht angehen, **was hier mit dem Studentenvertreter passiert.***» (там само, с. 50) підмет виражений гіпотаксисом *was hier mit dem Studentenvertreter passiert*, що стоїть після головного речення.

У функції **присудка** може бути слово, словосполучення (стале) або речення (гіпотаксис: підрядне присудка).

Наприклад:

(3) «*Wir **sprechen** von Semantik. Semantik **ist die Lehre** von der Bedeutung. Niemand **weiß**, was das **ist.***» (там само, с. 130). Тут присудок виражений повнозначними дієсловами *sprechen* і *weiß* та дієсловом–зв'язкою і предикативом *ist die Lehre, was ist* у теперішньому часі. Присудок стоїть після підмета та після другорядного члена речення *das*. Тобто його вживання нормативне.

Загалом, види присудка кваліфікують як простий (дієслівний) та складений (дієслівний, іменний). Простий присудок репрезентує дієслово в будь-якій часовій формі активу чи пасиву та будь-якому способі (індикатив, імператив, кон'юнктив).

Якщо присудок має відокремлювані напівпрефікси, складається з двох компонентів або вживається в минулому / майбутньому часі чи в пасивній

формі, він утворює з напівпрефіксом, першим компонентом та допоміжним дієсловом рамкову конструкцію.

Наприклад:

(4) *Sein Hirn wurde von einigen flachen Gewittern durchquert.* (5) *Er löste seinen Gürtel, ließ die Hose auf die Schuhe fallen, stieg aus ihr heraus, riß Babsi den Schlip herunter und nahm sie auf dem Schreibtisch <...>* (там само, с. 83).

У прикладі (4) присудок маніфестовано в формі пасиву 3ї особи однини минулого часу (імперфект), у прикладі (5) присудок має форму активу 3ї особи однини (імперфект). Обидва присудки ілюструють рамкову конструкцію.

Синтаксичну функцію **додатка** виконують слова й речення (Objektsatz, 2020). Слова можуть вживатися з прийменниками і без. Тобто додаток кваліфікують як прийменниковий і прямий.

Наприклад:

(6) *Martin Sommer blickte auf das leere Blatt Umweltpapier auf seinem Schreibtisch* (там само, с. 124). (7) *Das einzige, was sich in Martins Zimmer veränderte, waren die Tage auf dem Kalender, die er jeden Morgen durchstrich* (там само, с. 125).

Згідно з прикладами (6 і 7), додатки є прийменниковими й відмінковими. Прийменникові додатки виражені іменниками *Blatt*, *Schreibtisch*, *Zimmer*, *Kalender* у давальному й знахідному відмінках однини та відповідними прийменниками *auf* і *in*. Ці прийменники керують давальним і знахідним відмінками. Вододіл лежить між питаннями: На питання *wo?* прийменники *auf* і *in* вимагають давального відмінка, на питання *wohin?* знахідного відповідно. Відмінковий додаток (7) виражений іменником *Morgen* у знахідному відмінку однини.

Відмінкові додатки в давальному відмінку простежуємо в прикладі (8) <...> *und ihm einen freundschaftlichen Klaps auf den Oberarm gegeben* (Schwanitz, 1995, S. 128).

Відмінковий додаток давального відмінку (8) виражений особовим займенником 3ї особи однини чоловічого роду.

Стосовно підрядного речення додатку, воно підпорядковується головному реченню за допомогою сполучників *dass*, *ob* і сполучних слів *wer*, *was*, *wo*, *wann* тощо.

Наприклад:

(9) *Aber Dr. Erdmann interessierte sich nicht dafür, was die Renaissance mit den Selbstmördern gemacht hatte* (там само, с. 161). (10) «*Ich möchte, daß Sie genau verstehen, worum es sich handelt.*» (там само, с. 162).

Підрядні речення додатку (9 і 10) вводяться сполучними словами *was* і *worum*.

У функції **означення** вживаються як слова, так і речення (гіпотаксис: підрядне означальне) (Attribut, 2020). Є два види означень: узгоджене й неузгоджене. Узгоджене означення стоїть перед означуваним словом (іменником, власною назвою) і узгоджується з ним у роді, числі і відмінку, неузгоджене означення не залежить від роду числа і відмінка означуваного слова (іменника, власної назви).

Наприклад:

(11) *Am Montag morgen fuhr Martin Sommer mit dem Fahrstuhl in den achten Stock des Hauptgebäude der Universität* (Schwanitz, 1995, S. 178). (12) *Er mußte die gleichförmige Fahlheit dieser Wüste entschlossen mit einer graphischen Spur markieren* (там само, с. 125). (13) «*1938 emigrierte Riezler in die USA und kam 1953 nach Deutschland zurück* (там само, с. 150).

Узгоджені означення (11 і 13) стоять перед іменником *Stock* і власною назвою Америка, втіленою останньою літерою аббревіатури *USA*, неузгоджені означення (11 і 12) стоять після іменників чоловічого роду однини в знахідному відмінку *Stock*, середнього роду множини родового відмінку *Hauptgebäude* і жіночого роду однини родового відмінку *Fahlheit*.

Підрядне речення у функції означення стоїть після головного речення (14) *Schäfer klopfte anklagend mit dem Knöchel auf die Ausleihscheine, die Alice wieder auf den Schreibtisch gelegt hatte* (там само, с. 169), всередині головного речення (15) *Mit einem Arm, der viel zu lang für seinen kurzen Körper war, stieß er*

sich vom Schreibtisch ab und rollte auf seinem Bürostuhl nach hinten (там само, с. 169–170), між підрядними реченнями (16) *und als Kurtz seine schmutzige Hand auf den Oberschenkel von Frau Schell legte, die ihn nur dümmlich anlächelte, wurde ihm klar, woran ihn Kurtz erinnerte: an einen Pascha* (там само, с. 198). Отже, таке означення є неузгодженим.

У функції **обставини** вживаються слова, прийменникові словосполучення, речення (гіпотаксис: підрядні місця, часу, способу дії, причини, мети). Розрізняють обставини місця, часу, способу дії, причини, мети. Обставина **місця** відповідає на питання wo? де?, wohin? куди?, woher? звідки? (17) *Schäfer beendete seine Wanderungen und setzte sich wieder auf das Sofa* (там само, с. 173), обставина **часу** відповідає на питання wann? коли?, seit wann? з якого часу?, wie lange? як довго? (18) *Am Samstag abend stand Bernie vor seinem Spiegel und rasierte sich* (там само, с. 175), обставина **способу дії** відповідає на питання wie? як?, auf welche Weise? яким способом? (19) *Sie klang wirklich enttäuscht* (там само, с. 176), обставина **причини** відповідає на питання warum? чому?, aus welchem Grunde? з якої причини? (20) *Und so war Hanno tagsüber müde. Deshalb war ihm etwas widerfahren, was noch nie geschehen war* (там само, с. 239), обставина **мети** відповідає на питання wozu? для чого?, zu welchem Zweck? з якою метою? (21) *Er zog das Taschentuch, um sich den Schweiß abzuwischen* (Schwanitz, 1995, S. 243).

Засобом вираження обставин в прикладах (17 і 18) є іменники *Sofa* і *Samstag* з прийменниками знахідного *auf* і давального *Am* відмінків у однині, в прикладах (18, 19, 20) прислівники *abend*, *wirklich* і *Deshalb*, у прикладі (21) інфінітивна група з часткою *zu um sich den Schweiß abzuwischen*.

Стосовно речень, то прикладом функції обставини місця слугує синтаксична конструкція з відносним займенником місця *Wo*, що стоїть перед головним реченням (22) *Wo er sprach, breitete sich Wüste aus* (там само, с. 53), після підрядного речення причини (23) *Da steht die Feuerwehr vorm Haus und diese Schauspielerin steht oben auf dem Fensterbrett und will sich aus dem fünften Stock stürzen, weil ihr das Leben nichts mehr bietet, wo der Mann weg ist* (там само,

с. 157), після підрядного речення часу (24) *So war Alice auch nicht sonderlich überrascht, daß ihre Mitassistentin Sibylle Sinowatz sie mit konspirativer Miene abfing, als sie am Morgen nach ihrem Ausflug in die Psychiatrie den Fahrstuhl im 8. Stock des Hauptgebäudes verließ, wo das Historische Seminar untergebracht war* (там само, с. 166), обставину часу простежуємо в синтаксичній конструкції зі сполучником *Als*, яка стоїть також у препозиції до головного речення (25) *Als sie zahlen wollten, zwinkerte Tews ihnen zu* (там само, с. 235), обставину способу дії виявляємо в синтаксичній конструкції з позитивним сполучником *so daß*, яка стоїть у постпозиції до головного речення (26) *Da ergriff sie plötzlich seine Hand über den ganzen Tisch, so daß der Spaghettiträger des Kleides ihr von der Schulter rutschte* (там само, с. 145), синтаксичній конструкції з позитивним сполучником *indem*, що стоїть між головним і підрядним реченням додатка (27) *Und als die Rechnung über 182, – DM kam und sie darüber stritten, wer zahlen dürfte, gewann sie die Debatte, indem sie darauf verwies, daß es auf Kosten des Justizetats ging* (там само), після головного речення у препозиції до прямої мови (28) *Und als er sich etwas erholt hatte, fuhr er fort, indem er auf Martin zeigte: «Da seht ihr, was ich immer sage.»* (Schwanitz, 1995, S. 147), а також у синтаксичній конструкції з негативним сполучником *ohne daß*, що стоїть після головного речення (29) *Seitdem konnte man kein Whiskyglas mehr beiläufig auf den Tisch stellen, ohne daß Gabrielle panisch herbeistürzte, um einen Untersatz drunterzuschieben* (там само, с. 5), обставина причини репрезентована синтаксичною конструкцією зі сполучником *weil*, що стоїть у постпозиції до головного речення (30) *Nun konzentriert sich die Aufmerksamkeit auf Ihr Institut, weil die betreffende Studentin bei Ihnen studiert hat* (там само, с. 241), обставину мети реалізує синтаксична конструкція зі сполучником *Damit* (31) *Damit wollte er Gabrielles Wut in Komik ertränken* (там само, с. 23), що стоїть після підрядного речення часу речення *Als Hanno spätabends seine Wohnung betrat, hatte er sich einen Auftritt als Buffo zurechtgelegt.*

Аналіз синтаксичних функцій показав, що їх вираження детерміноване словом, сталим словосполученням, простим, складним (гіпотаксис),

ускладненим реченнями. Позиція підмета залежить від порядку слів – прямого або зворотного, тобто «відомої» і «невідомої» інформації (тема-рематичні відношення). «Відома» інформація (прямий порядок слів) передбачає ініціальну позицію, «невідомо» (зворотний порядок слів) зумовлює постпозицію до присудка. Присудок має відносно постійну позицію: при прямому порядку слів він стоїть після підмета, при зворотному порядку слів – перед підметом. Граматична структура присудка, аналітичні часові форми активу й пасиву зумовлюють появу рамкової конструкції. У складнопідрядних реченнях підмет, як правило, стоїть після сполучника або сполучного слова (відносні займенники, прислівники, займенникові прислівники), присудок посідає фінальну позицію. Позиція другорядних членів речення у межах поширеної синтаксичної конструкції не має сталого місця, корелює із порядком слів, типом присудка (простий дієслівний, складений дієслівний/іменний присудок).

3.3. Прагматичні функції

Термін «прагматика» запозичений українською мовою з англійської мови, яка, в свою чергу, транспортувала його з греки зі значенням «справа, дія» (Семотюк, 2008, с. 463).

Україномовний термін уживають у вузькому й широкому розумінні. У вузькому розумінні прагматика позначає «розділ *семіотики*, що досліджує сприйняття знака (напр., слова, ноти тощо) суб'єктом, який цим знаком користується», у широкому – «будь-яке вчення про діяльність, практику» (там само).

Німецькомовна лінгвокультура вбачає в терміні *Pragmatik*, по-перше, орієнтацію на вигоду, по-друге, мовознавчий термін аналогічний українськомовному вузькому значенню, по-третє, австріацизм зі значенням «упорядкування державної служби» (WANRIG, 2012. S. 735).

Ми підтримуємо думку щодо взаємодії мовця і мовного знака в русі. **Мовний знак** розуміємо, слідом за М. В. Гамзюком, як «матеріально-ідеальне

утворення, що репрезентує предмет, властивість, відношення об'єктивної дійсності і являє собою єдність мисленнєвого змісту і ланцюжка фонематично розчленованих звуків (імені)» (Гамзюк, 2000, с. 30).

Теоретичні основи прагматики були закладені в 60х роках ХІХ ст. Ч. С. Пірсом, розвинені в ХХ ст. Ч. У. Моррісом, інтерпретовані й поглиблені в першій половині ХХ ст. Р. Бартом, К. Бюлером, Е. Кассіером, Ю. М. Лотманом та ін. Необхідно згадати й представників Московського лінгвістичного гуртка Г. О. Винокура, О. О. Реформатського, Р. О. Якобсона, психологів Л. С. Виготського, О. Р. Лурію, теоретика мистецтва С. М. Ейзенштейна, філософів Р. Карнапа, О. Ф. Лосєва, Г. Г. Шпета, звичайно ж, лінгвістів Московської та Харківської семіотичних шкіл, як-от наприклад, Н. Д. Арутюнову, Л. Р. Безуглу, А. А. Залізняка, В'яч. Вс. Іванова, О. І. Морозову, Є. В. Падучеву, Г. Г. Почепцова, І. І. Рєвзіна, Ю. С. Степанова, І. П. Сусова, В. М. Топорова, І. С. Шевченко та ін.

Доведено, що прагматичні функції німецьких мовних одиниць корелюють із частотою їх уживання «у певний культурно-історичний період існування німецької спільноти» (Ковбасюк, 2004, с. 12). Виокремлюють шість основних прагматичних функцій для одиниць вторинної номінації із компонентом «кольороназва»: «1) експресивну функцію, 2) функцію привернення уваги, 3) функцію утримування уваги, 4) емотивну функцію, 5) оцінну функцію, 6) функцію впливу» (там само). У пропонованій класифікації 1), 4) і 6) прагматичні функції співвідносяться як родо-видові поняття. Видове поняття вужче за обсягом, родове, навпаки, ширше. Отже, експресивну й емотивну функції можна вважати різновидами функції впливу на поведінку людини.

З огляду на генезу мовно-мовленнєвих одиниць, виокремлюють вісім прагматичних функцій: 1) функцію документації, 2) функцію створення місцевого колориту, 3) функцію екзотизації, 4) функцію евфонізації, 5) функцію евфемізації, 6) функцію встановлення зв'язку творчості автора зі світовою літературною традицією і культурою, 7) функцію створення комічного ефекту, 8) функцію фасцинації (Мельник, 2015, с. 177–178), за способом словотворення

зокрема аббревіації, розрізняють п'ять лінгвальних функцій, хоч у титулі студії заявлено про прагматичні відповідно: «1) номінативна, 2) прагматична, 3) експресивна, 4) атрактивна, 5) компресивна» (Вашист, Катериніна, 2017, с. 19). Отже, прагматичні функції мовно-мовленнєвих одиниць досить складні й розмаїті, корелюють як із семантичними процесами, так і з генезою та словотворенням. Важливу роль при цьому відіграє емпіричний матеріал дослідження. Приміром, публіцистичні тексти характеризуються загалом експресивністю, емоційністю, оцінністю, антропоморфністю, художні засвідчують чуттєвість, креативність, символізм, естетизм, психологізм, децентрацію, рекламні ґрунтуються на маніпуляції, гіперболізмі, інтризі, модальності, замовчуванні, психологічному тиску.

РОЗДІЛ 4

МОВНО-МОВЛЕННЄВІ ОДИНИЦІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ

4.1. Етимологія слова

Кожне слово має своє походження і свою історію. Розрізняють наукову й народну етимологію (від грецького композита *etymon* «істина, істинне значення слова» + *logos* «наука»). Наукова етимологія досліджує мотивацію певного елемента виходячи з наукових знань на історичній вісі, народна – з побутових знань на синхронному зрізі. Хоч мета наукової і народної етимології збігається – відтворити первинне значення слова чи словосполучення, способи її досягнення і результат різні. Наукова етимологія виходить із порівняльно-історичного методу й шести принципів: фонетичного, словотвірного, семантичного, генетичного, речового й просторового, народна етимологія – з інтуїції, фантазії, уявлення та випадкового співзвуччя з відомим і зрозумілим. Тобто наукова етимологія пропонує об'єктивне пояснення денотата, народна – суб'єктивне.

Фонетичний принцип враховує фонетичні закони мови й споріднених мов, словотвірний принцип з'ясовує морфемну структуру слова, семантичний принцип зобов'язує до пошуків спільного в значеннях етимона й етимологізованого слова, а також урахування закономірностей семантичних змін слова в процесі історичного розвитку, генетичний принцип передбачає зіставлення слів тільки споріднених мов, речовий принцип орієнтує на позначувані реалії і етнографічні розвідки, просторовий принцип пов'язаний із географічною локалізацією слова.

Говорячи про народні методи етимологізації, враховуємо й перекручену вимову, й хибний наголос, й діалектизми.

Методологічне підґрунтя наукової етимології тісно пов'язане з працями таких відомих науковців, як-от: В. І. Абаєв, Ж. Ж. Варбот, В. Грімм, Я. Грімм,

О. І. Іліаді, Ф. Клуге, В. В. Левицький, О. С. Мельничук, О. Д. Пономарів, О. О. Потєбня, О. Д. Огуй, Ф. де Соссюр, В. Г. Таранець та ін.

Констатуємо той факт, що сучасні вітчизняні дослідники рідко звертаються до проблем етимології слова (див. табл. 4.1.1). Така проблематика є радше виключенням, ніж нормою. Вибір наукового фахового видання – Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика» за 2015–2019 роки – довільний. Затверджений постановою Президії ВАК України від 10 березня 2010 р., № 1-05/2 (Бюлетень ВАК України, 4. 2010. С. 7), адресований науковцям, викладачам, аспірантам, студентам-філологам.

Попередньо зауважимо, що в графі «Примітки» (табл. 4.1.1) розміщено місцезнаходження навчального закладу адресанта.

Упродовж останніх п'яти років у Науковому віснику Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика» було опубліковано чотири наукові статті, її автори – доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Білоусенко Петро Іванович Запорізького національного університету (Випуск 23), кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології Птуха Владислав Анатолійович Київського національного лінгвістичного університету (Випуск 32), кандидат педагогічних наук, доцент, перший проректор Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка Кузнецова Галина Петрівна (Випуск 33), кандидат філологічних наук, доцент, докторант Сіроштан Тетяна Василівна Запорізького національного університету (Випуск 33).

У статті «Протонульсуфіксальні деривати в праслов'янській мові (іменники з суфіксом-флексією -ь < -ї)» розглянуто структуру й семантику праслов'янських іменників і прикметників із зазначеним вище формантом. Аналізований формант поєднує в собі словотвірну, флексійну й тематичну функції. Доведено, що він є засобом вторинної полісемічної номінації і входить до іменникових афіксів (Білоусенко, 2015).

Таблиця 4.1.1

Частота поширення наукових розвідок з етимологічним змістом, за
Науковим вісником Херсонського державного університету.

Серія «Лінгвістика» 2015–2019 років

Рік видання	Частота видання за рік	Номер випуску	Кількість статей	Примітки
2015	3	22, 23, 24	- / 1/ -	Запоріжжя
2016	2	25, 26	- / -	
2017	4	27, 28, 29, 30	- / - / - / -	
2018	5	31, 32, 33, 34(1), 34 (2)	- / 1/ 2/ - / -	Запоріжжя, Глухів, Київ
2019	3	35, 36, 37	- / - / -	

Трапляються поодинокі наукові етимологічні розвідки в 2013 й 2020 роках, дотичні швидше до ілюстрацій, ніж аналізу. Наприклад, А. Коханська, етимологізуючи гідроніми басейну річки Случ, констатує гіпотези, пропонує метод словникових дефініцій (Коханська, 2013, с. 158–161), О. В. Зосімова й Т. О. Очнева, досліджуючи мотивацію прізвиськ спортивних команд американських університетів і коледжів, користуються аналітично-описовим, словотвірним і кількісним аналізами (Зосімова, Очнева, 2020, с. 5). Тобто порівняльно-історичний метод перебуває на периферії, не кажучи вже про використання методу глибокого історизму, фундатором якого є вельмишановний професор Валентин Григорович Таранець.

Попередньо зауважимо, що основні ідеї цього методу репрезентуємо в наступному підрозділі – п.п.4.2.

Слушною є думка В. Левицького щодо якості емпіричного матеріалу: Зіставлення певного слова з відповідними елементами є надійним, «якщо їх форма й семантика узгоджені зі словом, що етимологізується» (Левицький, 2011, с. 259). Йдеться про авторитетні етимологічні словники, реєстр яких репрезентовано в цитованій праці (там само, с. 267–268).

Вчений критикує монографії російського лінгвіста М. М. Маковського «Удивительный мир слов и значений. Иллюзии и парадоксы в лексике и семантике», «Лингвистическая комбинаторика. Опыт типологической стратификации языковых структур», в яких не дотримуються і грубо

порушують фонетичні закони, на побутовому рівні аналізують первісну номінацію германських слів, ігнорують результати досліджень інших етимологів зокрема К. Д. Бака, Е. Зеєбольда, Ф. Клуге, Р. Люра, В. В. Левицького, Й. Шрепфера й А. Геніга.

Проте головна причина цієї критики є значно глибшою – на «фейкові» гіпотези посилаються українські мовознавці, як початківці, так і досвідчені, що, безперечно, не сприяє об'єктивності вітчизняних етимологічних та когнітивних досліджень та формує негативний імідж української науки, недовіру до її результатів (Левицький, 2011, с. 264, 266–268). Отже, без наукової етимології, без порівняльно-історичного методу, без даних академічних, авторитетних етимологічних словників реконструювати первинну семантику об'єктивно неможливо. Дуже важко аналізувати ту чи ту мовну одиницю національної літературної мови без первинного (конкретного, предметного) значення (Таранець, 1999).

4.2. Первісна номінація (за В. Г. Таранцем)

Пропоновані доктором філологічних наук, професором Валентин Григоровичем Таранцем (м. Одеса) підхід і судження щодо реконструкції мотивації слова «не завжди узгоджуються з канонами традиційної компаративістики і можуть, природно, викликати неприйняття їх сучасними дослідниками» (Таранець, 1999, с. 4). Теоретик щиро сподівається на продовження початої дискусії. На жаль, заочної, оскільки 17 жовтня 2019 року серце ВЕЛЬМИШАНОВНОГО МОВОЗНАВЦЯ перестало битися. Ми переконані, що СМІЛИВІ ДУМКИ В. Г. Таранця матеріалізовані не лише в його монографіях і студіях, а й записані в інформаційно-енергетичному полі Землі (Коновалов, 2007, с. 37–43; Лазарев, 1996).

Виходячи з фактів індоєвропейських і неіндоєвропейських мов, Валентин Григорович вирішив проблеми числа (1–5), аріїв, слов'ян (склавін), венетів, антів, індоєвропейців, сербів, хорватів, поляків, степу, лісу, пасовища, поля,

землі, землеробських знарядь праці (соха, плуг, рало, ратай), фортеці, дому, житла, роду, народження, спільноти, племені, роботи, раба, чоловіка, людини, жінки, землероба, правителя, села, хоронімів *Україна, Русь і Славія*, топонімів *Полтава, Гриньки, Горби, Говтва, Сидори* та ін. (Полтавська область), *Ровеньки* (Луганська область), *Терни* (Сумська область), *Литва, Мордва* (Кіровоградської області), *Теребовля* (Тернопільської області), гідронімів *Полота* (правий приток Західної Двіни), *Ворскла* (лівий приток Дніпра), *Каспійське море, Волга, Дон, Дніпро, Прут, Дністер, Дунай* та ін., зоонімів *коза, вівця, баран, корова, бик, віл, кінь, кобила, жеребець, лоша, свиня, кабан, поросся*, теонімів *Туїсто, Маннус, Ингевон, Гермінон, Іствеон, Перун, Велес*, оніма *Колоксай* (родоначальник усіх скіфів), рослин *полин, просо* (Таранець, 2004).

Методологічні основи дослідження наведених вище проблем пов'язані з ідеями енергетичної теорії мовлення (Таранець, 2014).

Розглянемо коротко цю теорію.

Первинна структура слова еквівалентна фізіологічному складу або дуальному поєднанню приголосного (С) й голосного (V). У слові приголосний і голосний не розрізнялися (Таранець, Ступак, 2017, с. 13), мали смислове значення і були простими образами-поняттями (Таранець, 2004, с. 7).

Слово й мовленнєвий ланцюжок постають у вигляді CVCVCV, де складова й морфемна межі **збігаються**. «З часом силабемна фонетична система прамови змінилася на **звукофонемну**, в якій поряд з приголосними голосні звуки стали виконувати фонематичну функцію» (Таранець, 1999, с. 9). Через рухомий наголос у слові з'явилися різні акцентно-ритмічні структури, наприклад: V, CCV, а згодом і закриті структури, як-от: CVC, CCVC, CVCC, VC. Ініціальні приголосні в слові і в складі мали вибіркового характер, що зумовлено артикуляційно-акустичною структурою фізіологічного складу, а саме: **висхідному** напрямку зміни артикуляційної напруги. Артикуляційне посилення на початку слова зумовлює появу артикуляційного послаблення в кінці відповідно (Таранець, 2002, с. 349).

Загалом, «збільшення енергетичності на початку слова і зменшення її в кінці» розглядають «як закономірний фонетичний процес, що стабілізує енергетику слова і робить її постійною для будь-якого періоду існування мови. В межах слова історично відбувається лише перерозподіл артикуляційної енергії» (там само). Приголосні звуки несли в мовленні основне смислове навантаження (там само, с. 12).

Кінцеве артикуляційне послаблення Передбачають, що дзвінкі й глухі приголосні не розрізнялись. До дзвінких приголосних належали лише сонанти (Таранець, 1999, с. 12).

Схематично структура індоєвропейського слова пройшла такі шляхи розвитку (рис. 4.2.1):

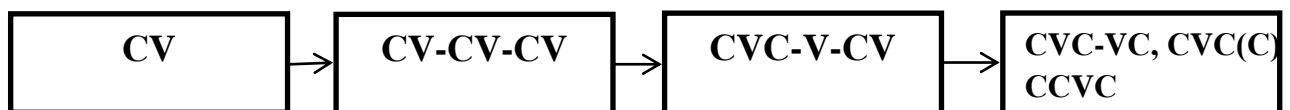

Рис. 4.2.1 Зародження і розвиток структури слова в індоєвропейських мовах

Із рис. 4.2.1 видно, що процес зародження і розвитку структури слова в індоєвропейських мовах є складним як у фонетичному, так і змістовому планах. Очевидними є градація слова за фонетичною оболонкою і смисловим наповненням (друга ланка ланцюжка), ускладнення структури слова і його смислового навантаження в ініціальному складі (третя ланка ланцюжка) та варіативність фонетичної оболонки й смислового навантаження (четверта ланка ланцюжка). В останній ланці ланцюжка простежуємо три основні тенденції: тенденцію до фонетичної асиметричності (зсув у бік приголосних звуків) (CVC-V-CV), тенденцію до відмежування складів у межах структури слова (CVC-VC) та тенденцію до автономності закритого складу в межах структури слова (CVC(C), CCVC).

Застосування цих знань дає змогу по-новому подивитися не лише на розвиток слова, а й на його реконструкцію в порівнянні до результатів, отриманих за допомогою інших методик. Завдяки цій методиці ми реконструювали первісні найменування базових емоцій, наприклад: емоція інтересу має соматичну основу (нутрощі людини, те, що знаходиться усередині тіла), емоція радості апелює до фізичної дії, спрямованої на об'єкт (носія емоційного стану), емоція подиву виходить із раптовості появи яскравого світла (блискавка), емоція сорому є результатом оцінки приймання пологів, емоція провини детермінована незалежністю людини від землеробства тощо (Романова, 2017, с. 147–156). Аналіз цих лексем свідчить, що назви базових емоцій у німецькій мові є похідними.

4.3. Запозичена лексика

Поява іншомовних слів у певній лексичній системі є природним явищем. Німецька мова є мовою-реципієнтом з давніх часів. У її словниковому фонді трапляються номени з класичних, споріднених і неспоріднених мов (Жирмунский, 1956, с. 291–318).

Проблемі запозиченої лексики присвячено велику кількість наукових розвідок, як-от наприклад: Т. В. Адорно, Н. М. Бакгауза, С. Бомана, Р. Глан, Г. Глюк і В. В. Зауера, С. О. Застровської і Т. П. Семенюк, Д. Лотте, Ж. Марузо, О. Ситенко, О. В. Слабої, Н. М. Совтис, О. Б. Ткаченка та ін.

Сучасне тлумачення запозиченої лексики тотожне процесу й результату засвоєння слів мови-донора мовою-реципієнтом (Селіванова, 2010, с. 174). Пояснюють появу запозиченої лексики в мові-реципієнті позамовними й мовними чинниками. Домінують, зазвичай, позамовні чинники в тому числі розвиток економічних, політичних і культурних зв'язків, вплив стилю життя країни мови-донора, мода «на іноземні слова», престиж мови-донора, двомовність (рідна мова й міжнародна мова, рідна мова й іноземна мова), «демонстрація освіченості або неординарності» тощо (Багрій, 2013, с. 105).

Дозволимо собі нагадати, що визначення рідної мови українськими лінгвістами – терміна «соціолінгвістики» й «соціополітики», обтяженого «емоційною конотацією» – залежить «від конкретно-історичних і соціокультурних умов» (Єрмоленко, 2010, с. 213–214). Енциклопедичний зміст цього поняття, на думку С. Єрмоленко, лежить у кількох планах: духовному, патріотичному, емоційному, соціальному (там само, с. 214–215). При цьому пропонують урахувувати визначення рідної мови членами української діаспори. Слідом за Б. Ажнюком, виокремлюють сім компонентів: «1) перша в житті мова; 2) мова матері; 3) мова роду з дідів-прадівів, генетично-антропологічна спадщина; 4) мова, з якою людина (в її роду можуть бути неукраїнці – поляки, росіяни, євреї, німці тощо) ідентифікують себе у плані культурної спадщини; 5) мова, з якою людина зберігає емоційний зв'язок; 6) мова, в якій людина почуває себе комунікативно найвигідніше; 7) основна мова держави, лояльним громадянином якої є дана людина» (Єрмоленко, 2020, с. 215). На жаль, географія української діаспори, її кількісні дані відсутні.

О. Пономарів протиставляє «чужу» й «рідну» мову: Чужа мова – знаряддя «пізнання культури іншого народу, а рідна – генетичний код нації, засіб її самовиявлення в світі, спосіб збереження національної тотожності» (Пономарів, 2017, с. 9).

Німецькі мовознавці більш лаконічні в своєму тлумаченні – «die Sprache, die man von Kind auf gelernt hat» (WAHRIG, 2012, S. 671). Тобто поняття рідної мови тотожне надбанню знань людиною впродовж життєвого відрізка між народженням і підлітковим віком.

Не занурюючись у національні дефініції, відмітимо основну функцію рідної мови – формування світогляду. В світогляді «відбувається осмислення й оцінка світу й місця в ньому людини, її ставлення до навколишньої реальності та до самої себе» (Вілков, Салтовський, 2004, с. 307).

Запозичена лексика, як уже зазначалось у розділі 1, мислиться неоднозначно: Одні науковці вбачають у запозиченій лексиці шлях збагачення мови-донора, інші, навпаки, наголошують на її перевантаженні й засмічені

(Олексенко, Лисюк, 2008, с. 278) та переймаються оптимальною методикою вивчення на заняттях німецької мови (Middeke u.a., 2006).

Ми підтримуємо тих дослідників, які прагматично ставляться до феномену: «своїї» лексики немає, а думку висловити потрібно (Диб'як, 1996, с. 15). Тут уже висувається проблема не стільки запозичення, скільки утворення нових слів, про що йтиметься у наступному підрозділі п.п.4.4.

4.4. Неологізми

Неологізми (від грецького *neos* «молодий, новий» + *logos* «судження, вислів») є ознакою розвитку та змін мови, суспільства, культури (Бессонова, 2012, с. 385). Вони позначають нові або замінюють усталені реалії, що кардинально змінили своє значення. Визначення неологізму пов'язують не лише з позамовними чинниками, а й мовними. Йдеться про розширення або звуження значення, метафоризацію, метонімізацію, нашаровування конотативних і стилістичних відтінків, авторське словотворення тощо.

Критерії ідентифікації нових слів різні: від лексикалізації до активного словника, часу виникнення на тлі періоду розвитку мови (10–20 років).

Про актуальність проблеми свідчить численна наукова спадщина в тому числі праці І. Барца, П. Брауна, Г. Ельзен (Elsen, 2011), Ю. А. Зацного, Н. Ф. Клименко, Д. Ксефу (Xuefu, 1987), О. С. Кубрякової, Н. Г. Лисецької, О. В. Машенко (2011), Л. Недиби-Денніс (Nedyba Dennis, 2013), Є. В. Розен, В. Флейшера та ін.

Для вивчення неологізмів німецької мови суттєвий інтерес становлять роботи Л. А. Ковбасюк (Kovbasyuk, 2017, 2018), у яких знаходимо класифікації новоутворень у сучасній германістиці, характерні словотвірні, семантичні й граматичні ознаки лексичних і ФО у речіщі когнітивної лінгвістики.

Нашим завданням є аналіз нових слів-переможців німецької мови 2020 року та нових слів зі значенням коронавірусу й світової пандемії, що «охопила весь світ наприкінці 2019 року» (Сандига та ін., 2020, с. 118).

Вибирання слів-переможців започатковано видавництвом «Лангеншейдт» з 2008 року. Щоправда, в 2019 році ця акція не проводилась через поглинання видавництва «Лангеншейдт» видавництвом «Понс». У зв'язку з численними дискусіями через слово-фаворит *Hurensohn* було вирішило відновити роботу в цьому напрямку з 2020 року.

До 2019 року слово-фаворит обирало професійне журі видавництва «Лангеншейдт», з 2020 року цю функцію делегували користувачам мережі «Інтернет». Основними критеріями відбору слугують: 1) лінгвістична творчість, 2) оригінальність, 3) поширення слова, 4) значущі соціальні й культурні події (Jugendwort, 2020).

З-поміж десятків сотень новотворів 2020 року обрано три англіцизми: *lost*, *cringe*, *wild/wyld*. Першу сходинку посів прикметник *lost*, за який проголосувало 48% «виборців», другу – іменник *cringe* (28%) і третю – прикметник *wild/wyld* (24%).

Німецька молодь уживає слово *lost* у значенні «загублений» в різних ситуаціях, характеризуючи невігласа, непевну в собі, нерішучу людину. *Du bist/Ich bin total lost*, словом *cringe* позначають щось бентежливе, неприємне, що зумовлює почуття сорому, лексема *wild/wyld* тотожна чомусь волаючому або жорстокому, вона маніфестує інтенсивність вияву емоцій. Зіставляючи семантику аналізованих англіцизмів із вихідною семантикою (Крисенко, 2004, с. 345, 145, 481), доходимо висновку про перенесене вживання *lost* і *cringe* та диференційоване *wild/wyld* (4 і 5 значення). Механізмом перенесеного значення виступає метафора. Вона не лише створює, а й увиразнює образ, сигналізує про появу нових знань про навколишній світ. І носіями цих знань є молодь.

Принагідно зауважимо той факт, що рамки вікового цензу німецької молоді зазнали зрушень: Тепер молоддю вважають і дітей 8–9 років. Причини зрушень – інформаційна революція, нові генетичні програми (діти-індиго), нова планетарна Енергія, що впливає на психічну енергію людини й бере участь у формуванні енергетичних образів. Стосовно неологізмів зі значенням коронавірусу й пандемії, їх корпус нараховує понад 20 одиниць: *Bleiben Sie*

gesund!, *Coronaepidemie*, *Coronaferien*, *Coronafrisur*, *Coronakilo*, *Coronalexik*, *Coronapanik*, *Coronaparty*, *Coronials* (*Coronababys*), *coronisieren*, *Covidiot*, *Covidioten*, *Distanzbesuch*, *Gabenzaun*, *Geistermeister*, *Hustenhygiene*, *Hygienehaken*, *Lockdown*, *Social Distancing*, *Wohlstandsverwahrlosung*, *Workaround* (Covidiot, 2020). При цьому фіксують число, місяць, рік, автора та його логотип.

Оскільки україномовні еквіваленти наведених неологізмів офіційно не опубліковані, пропонуємо такі робочі версії, як-от: сталий вираз *Bleiben Sie gesund!* «Залишайтеся здоровими!» уживають іронічно як складову частину прощання, тобто як етикетну формулу, композити *Corona-Diktatur* «коронавірусна диктатура» (Что немцам, не советуют говорить, 2021), *Coronaepidemie* «коронавірусна епідемія», *Coronaferien* «коронавірусні канікули», *Coronafrisur* «коронавірусна зачіска», *Coronakilo* «коронавірусний кілограм», *Coronapanik* «коронавірусна паніка», *Coronaparty* «коронавірусна вечірка», *Distanzbesuch* «обмежена правилами коронавірусної безпеки зустріч друзів і родичів», *Lockdown* «ізоляція», дериват *Covidiot* «ковідіот (скорочення від коронавірусного недоумка)» мають негативне значення, *Coronababys* «коронавірусні немовлята (народились під час пандемії)», *Coronalexik* «коронавірусний лексикон», *Gabenzaun* «продуктовий» паркан для нужденних», *Geistermeister* «віртуальний чемпіон», *Hustenhygiene* «гігієна кашлю», *Hygienehaken* «гігієнічні ручки (для речей)», *Wohlstandsverwahrlosung* «соціально-психологічна дистанція під час ізоляції», *Workaround* «симптоми», словосполучення *Social Distancing* «безпечний простір», дериват *Coronials* у множині (синонімічний композиту *Coronababys* у множині), дієслово *coronisieren* «пристосуватися до коронавірусу» апелюють до нейтрального значення, дериват *Covidioten* у множині має антонімічні значення, з одного боку, позитивне – «персональні захисні засоби для носа й рота», з другого – негативне – «люди, що відмовляться носити протикоронавірусні маски» та «люди, що бездумно скуповують товари в магазинах».

Питання кодифікації неологізмів німецької мови вирішується у Німеччині оперативно, зводиться до електронних версій словників і глосаріїв (DWDS-Themenglossar, 2021). Пропоновані лексикографічні джерела, на жаль, лишаються анонімними, невідомими є й правила укладання таких словників.

Аналізуючи українськомовну лексему *коронавірус* як прецедентну одиницю в публіцистиці, Є. В. Юхно стверджує, що вона впливає «на розвиток української мови», є твірною основою «нових лексем, чим поповнює словниковий склад української мови», «формує новий код спілкування, скорочуючи дистанцію між читачем та автором» (Юхно, 2020, с. 55, 60)

Таким чином, дослідження неологізмів є однією з найбільш нагальних і далеких від остаточного вирішення проблем сучасної німецької мови. Будучи різнотипними за способом словотворення – афіксальне, словоскладання, метафоричне (словосполучення), скорочення, неологізми увиразнюють неоднозначне ставлення мовців до проблеми коронавірусу. З одного боку, іронічне, з другого – нейтральне, з третього – негативне, з четвертого – позитивне. Разом з тим мовець розширює прагматичний потенціал власного мовлення.

ВИСНОВКИ

Розгляд проблеми мовно-мовленнєвих одиниць німецької мови з позиції їхньої структури, семантики, функцій та історії дає змогу зробити такі висновки:

1. Поняття мови й мовлення є відкритими, більшою мірою описовими, почасти метафоричними й метафізичними. Виокремлено три різновиди концепцій: дво-, три- й чотириелементні. Кожна з цих концепцій має своїх прихильників і опонентів. Основні ідеї концепцій впливають так чи так на методологію сучасних лінгвістичних, психолінгвістичних, лінгвокогнітивних та інших досліджень. Пропонуємо узагальнені дефініції: Мова є вербалізованим продуктом конструювання структури навколишнього світу, мовлення – процесом і результатом реалізації вербалізованого продукту.

Поняття «мова» і «мовлення» тісно пов'язані між собою, корелюють з домінуючою лінгвістичною парадигмою в річищі одного з основних напрямів: онтологічного, гносеологічного, прагматичного. Гіпотетична хронологічна класифікація вивчення мови й мовлення охоплює три періоди: 1) накопичення філософських знань (з античних часів до початку XIX століття); 2) виокремлення мовознавства із філософії і логіки та перетворення на самостійну галузь знання (перша половина XIX ст. – початок XX ст.); 3) оформлення мовознавства як самостійної науки з усіма атрибутами, характерними для неї (20і–30і роки XX ст.). Орієнтуючись на типові ситуації у межах формули «я – тут – тепер», аналізуємо кілька основних типів, як-от: повідомлення, питання, спонукання, обіцянка, відмова, кооперація, конфлікт. Німецькомовний комунікативний акт схематизуємо через модель, що включає в себе шість складових: ситуацію, оцінку, адресанта, процес спілкування, адресата, третіх осіб та три компоненти мовленнєвого акту: локутивний, іллокутивний, перлокутивний. Акцентуємо сильні позиції в структурі того чи того німецькомовного акту, які посідають ініціальне й фінальне місця.

Німецька мова виникла на основі гермініонських, іствеонських і частини інгвеонських племінних діалектів, що існували в усній формі. Прототипом літературної німецької мови стали, з одного боку, наддіалектні та територіальні (обласні) варіанти, що використовувались у лицарській поезії, бюргерській літературі медіального періоду, з другого – східносередньонімецькі діалекти, що утворились у результаті східної колонізації. Літературна німецька мова є дієвим механізмом територіальної та міжнаціональної комунікації. Її функції різноманітні: від робочої, рідної, офіційної, регіональної, міжнаціональної, ділової, іноземної, медійної, цифрової мови до мови управління у Ватикані.

Нормування літературної німецької мови сформувалося на основі мовної діяльності М. Лютера та філологічної Ю. Шоттеля, Й. К. Аделунга, Г. фон Фельдеке, Ф. фон дер Фогельвейде, Г. Е. Лессінга, Й. В. фон Гете, Ф. фон Шиллера.

Національні варіанти німецької мови репрезентовано чотирма форматами: німецький (Німеччина), австрійський (Австрія), швейцарський (Швейцарія), люксембурзький (Люксембург), що відрізняються почасти фонетично, лексично, граматично, стилістично. Сюди додаємо й розбіжності в асиміляції англомовних запозичень та активність словотворення відповідно. У німецькій мові англіцизми засвоюються динамічніше, ніж у швейцарській мові, морфологічні аспекти німецької мови також більш чіткі й однозначні.

У розвитку німецької мови виокремлюємо три основні й один перехідний періоди. Основні періоди – давньо-, середньо- і нововісверхньонімецький, перехідний період – ранньонововісверхньонімецький. Часові рамки кожного з цих періодів варіюють, згідно з критеріями періодизації.

Німецька мова успадкувала від германської мови-основи не лише фонетику, а й лексику та граматику, лексика поповнювалася більшою мірою за рахунок запозичень із латинської, грецької, французької, англійської мов, змінювалася через семантичні й дериваційні процеси. Простежуємо активне формування німецько-англійського суржику (Denglisch, Engleutsch, Germisch), що свідчить про зміни коду та процес мовної глобалізації. Звичайно, засмічення

мови зумовлює появу пуристичних об'єднань VWDS «Збереження німецької мови», VdS «Німецька мова», що різними методами борються з експансією англійської мови (дні німецької мови, лекції, доповіді, семінари, конференції, премії «ганьби» тощо).

2. Одним із продуктивних шляхів збагачення, поповнення або розширення словникового фонду німецької мови є словотвірний потенціал вимовних і запозичених лексем. Виявлено основні й другорядні способи словотворення. До основних способів словотворення відносимо: 1) безсуфіксальний зі зміною кореня слова; 2) конверсивний (перехід слова із одного лексико-граматичного класу в інший); 3) префіксальний (формант передує твірній основі); 4) суфіксальний (формант стоїть між коренем і закінченням); 5) словоскладання (поєднання двох і більше коренів або словотвірних основ у одне слово), другорядні способи словотворення вбачаємо в розширенні основних способів (3, 4), їх комбінації (3 + 4; 5 + 4; 5 + 2) та нових способах, а саме: скороченні складних слів (аббревіатура). Останній спосіб номінуємо «заощадливим», оскільки він зумовлює появу коротких або кореневих (за М. Д. Степановою) номінацій. Афікси й напівафікси класифікуємо на дві основні групи: оператори (ті, що беруть участь у творенні семантики новоствореного) та модифікатори (ті, що не беруть участі, відповідно). Словотвірні моделі німецькомовних аббревіатур морфологічно обмежені, орієнтують більшою мірою на іменники (N) і прикметники (Adj.), меншою – на власні назви (EN) та числівники (Num.). За структурою німецькомовні аббревіатури поділяємо на чотири різновиди: 1) дво- (Adj. + N; N1 + N2; Num. + Adj.), 2) три- (Adj. + N1 + N2; N1 + Adj. + N2; N1 + Adj. + N2), 3) чотирикомпонентні (Adj. + N1 + N2 + N3; Adj.1 + Adj.2 + N + EN; Adj.1 + EN + N + Adj.2) і 4) інші, тобто ті, що беруть участь у словотвірному процесі (Num. + N1 + N2; Adj. + Num. + N; Adj. + N1 + N2; Adj. + N; N1 + N2; Num. + Adj. + N; Adj. + EN + N; Adj. + N1 + EN + N2; Adj.1 + EN + Adj.2 + N).

Виокремлюємо повну й неповну форми аббревіатур. У повній аббревіатурі всі компоненти скорочені, в неповній – скорочені лише ініціальні компоненти

слова або словосполучення. Домінують повні форми аббревіатур. «Заощадливий» спосіб словотворення дає змогу не лише ущільнити обсяг інформації соціально-економічного, політичного, культурного характеру, а й зберігати, транспортувати цю інформацію в зручному форматі. Крім того, ряд аббревіатур *ABC*, *BVB*, *CSU*, *DDR*, *e-* (від англійського слова *electronic* зі значенням «пов'язаний з Інтернет, такий, що здійснюється через Інтернет»), *EU*, *HIV*, *NS*, *RWE*, *UN*, *US*, *VW* починають виконувати функцію афіксів. Аббревіатури *DDR* і *NS* відбивають тенденцію перетворення онімів в одне із авторитетних джерел історії. Функції аналізованих аббревіатур прагматичні в тому числі заощадження простору тексту, конвергенція ідей, розстановка акцентів, порушення одноманітного викладу матеріалу, привернення та утримування уваги адресата, (візуальний) вплив на адресата полегшення запам'ятовування довгих назв і водночас сфери їх функціонування, сприймання основних ідей повідомлення, полегшення активації появи емоцій, створення власного стилю адресантом.

Засоби словотворення репрезентовано фонетичними змінами в структурі кореня (аблаут, умлаут, переломлення), словотворчими морфемами (напів)префікс, (напів)суфікс») та граматичним значенням (означений артикль).

Лексична й фразеологічна семантика є складовою лексикології. Її центральні поняття – лексичні й контекстуальні зв'язки, синонімія, антонімія, омонімія, гіперонімія, гіпонімія. Доведено, що поняття «слово» й «морфема» еволюціонують із фоновими знаннями дослідників і мають статус культурних реалій, фразеологічні одиниці виходять із образності, емоційності, національної самобутності. Різновидом слова є лексема, мислима як сукупність усіх форм і значень елемента. Синонім постає у річищі семіотики як тотожність змісту двох знаків однієї знакової системи з різними формами, але однаковими синтаксичними функціями, антонім відображає протилежне, контрастивне значення у предметах, явищах, процесах навколишнього світу. Встановлено різновиди вагових коефіцієнтів синонімів і антонімів (W): W_{\min} і W_{\max} . За

семантичною ознакою синоніми диференційовано на повні й неповні. Повні мають ідентичний зміст, неповні відрізняються за змістом або функціями.

Фразеологічна семантика на тлі лексичної є ускладненим явищем, оскільки охоплює семантику окремих компонентів, що переосмислюються і постають у переносному значенні. При цьому важливими є асоціативні зв'язки, досвід, вік і стать мовця: Досвід і вік прямо пропорційні мережі асоціативних зв'язків, стать обмежує раціональний (чоловіки) й емоційний (жінки) аспекти. Розкрито основні механізми переосмислення фразеологічних одиниць – метафора й метонімія.

3. Установлено три різновиди основних функцій мовних одиниць – номінативну, за якою стоїть певна сукупність знань і концептуальні моделі мовця, синтаксичну, що перегукується з граматичними поняттями «підмет», «присудок», «додаток», «означення», «обставина» і прагматичну, що корелює із генезою, структурою, семантикою, формою (слово, словосполучення, речення), частотою поширення у певний культурно-історичний період існування німецької лінгвоспільноти та якістю, обсягом емпіричного матеріалу: приміром, публіцистичні тексти орієнтовані насамперед на експресивність, емоційність, оцінність, антропоморфність, художні – на чуттєвість, креативність, символізм, естетизм, психологізм, децентрацію, рекламні – на маніпуляцію, гіперболізм, інтригу, модальність, замовчування, психологічний тиск.

4. У ході розвитку слово може втратити свою денотативну співвіднесеність із конкретним предметним позначенням, реконструкцію якого виконують через етимологічний аналіз. Виокремлено науковий і побутовий підходи. Науковий підхід виходить із об'єктивного пояснення денотата, побутовий – суб'єктивного відповідно. З'ясовано, що кількість наукових етимологічних досліджень вітчизняними лінгвістами впродовж 2015–2020 років суттєво звузилась, їх якість не відповідає вимогам порівняльно-історичного мовознавства, побутовий підхід до дослідження етимонів не зафіксовано. Глибоку реконструкцію лексичної семантики можна одержати шляхом

ретроспективного методу, запропонованого В. Г. Таранцем. Особливість цієї концепції полягає у затраті фізіологічної енергії під час мовлення: висхідний напрямок зміни артикуляційної напруги. Найменша мовна одиниця в архаїчні часи силабема у вигляді приголосного звука (С) була тотожна складу, з розвитком мови-основи складофонемна структура змінилась на звукофонемну, де фонематично значущими були приголосний і голосний CV. Ця одиниця мала смислове значення і позначала прості образи-поняття, двоскладові слова виражали складні поняття. Рухомий наголос у слові зумовив появу різних відкритих акцентно-ритмічних структур типу V і CCV, а згодом і закритих: SVC, CCVC, CVCC, VC. Критерієм давнього морфемного членування в слові є фонетична межа. Застосування нових знань дає змогу по-новому подивитися не лише на розвиток слова, а й на його реконструкцію в порівнянні до результатів, отриманих за допомогою інших методик. Завдяки цій методиці було реконструйовано первісні найменування базових емоцій і доведено вторинність найменувань останніх.

Розвиток лексичного складу німецької мови ґрунтується також на запозиченнях і неологізмах. Найдавніші запозичення мають кельтське й латинське походження, найновіші – англо-, американо-, романомовне, відповідно. Неологізми позначають нові або замінюють усталені реалії, що кардинально змінили своє значення. Визначення запозичення і неологізму пов'язують з позамовними й мовними чинниками. Позамовні чинники еквівалентні типам свідомості й видам мислення, психотипу етносу, економічним, політичним, соціальним, культурним, історичним та іншим змінам, мовні чинники охоплюють розширення або звуження значення, метафоризацію, метонімізацію, нашаровування конотативних і стилістичних відтінків, авторське словотворення тощо. Виокремлено слова-фаворити німецької мови 2020 року (*lost, cringe, wild/wyld*), утворенні молоддю, віковий ценз якої зазнав суттєвого зрушення: Молоддю вважають тепер і 8и–9и річних дітей. Простежено якісні зміни на хронологічній вісі, у виборі слів-фаворитів (принципи демократії і плюралізму) та еволюцію пуристичного руху на

регіональних теренах країни. Реконструйовано механізм перенесеного значення слів-фаворитів – метафору, яка не лише створює, а й увиразнює образ, сигналізує про появу нових знань, процес психологізації навколишнього світу.

Систематизовано німецькомовні неологізми зі значенням коронавірусу й пандемії, запропоновано їх україномовні еквіваленти. Доведено, що проблема неологізмів є актуальною, далекою від остаточного вирішення проблем сучасної німецької мови.

Дослідження мовно-мовленнєвих одиниць німецької мови тісно пов'язане з теоретичною й методичною підготовкою майбутніх філологів, учителів іноземної мови і літератури, перекладачів, оскільки сприяє поглибленню у здобувачів знань про німецьку мову, німецьке мовлення, німецьку мовленнєву діяльність на діахронно-синхронному зрізах.

Наукова тема «Мовно-мовленнєві одиниці німецької мови: Структура. Семантика. Функції. Історія» є невичерпним об'єктом дослідження, а тому заслуговує на подальше вивчення із залученням нових методів, методик та матеріалів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев Н. Д., Зиндер Л. Р. (1963). О понятиях речевого акта, речи, речевой вероятности и языка. *Вопросы языкознания*, 3. С. 15–21.
2. Антоненко-Давидович Б. (2019). *Як ми говоримо*. Київ: Центр учбової літератури.
3. Арбекова Т. И. (1977). *Лексикология английского языка*. Москва: Высшая школа.
4. Арват Н. (2006). Концептосфера *ЖИЗНЬ* и её составляющие в народном представлении (на материале русских пословиц и поговорок). *Актуальні проблеми дослідження граматики та лексикології: Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції (м. Вінниця, 4–5 жовтня 2006 року)*. С. 3–10.
5. Арделян О. В. (2017). Семантична класифікація фразеологічних одиниць з ономастичним компонентом (на матеріалі слов'янських мов). *Одеський лінгвістичний вісник*, 9, 2. С. 52–56.
6. Багрій Г. (2013). Інтра- та екстралінгвальні чинники функціонування англomовних запозичень у словниковому складі української мови. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*, 18. С. 104–107.
7. Бакуменко О. О. (2016). Становлення відокремлюваних дієслівних префіксів у німецькій мові: семантико-структурний і функціональний аспекти: *автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 «германські мови»*. Київ: Київський національний лінгвістичний університет.
8. Бацевич Ф. С. (2004). *Основи комунікативної лінгвістики*. Київ: Академія.
9. Безугла Л. Р. (заг. ред.) (2020). *Від слова до діла: лінгвопрагматика дискурсу*. Вінниця: Нова Книга.
10. Бессонова Л. Е. (2012). Новое слово в деривационных и текстовых реализациях: семантико-прагматический аспект. *Учёные записки*

- Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации», 25 (64), 4, 2. С. 385–392.*
11. Білінський М. (2003). Щільність та зв'язність синоніміки англійського дієслова. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія, 155. С. 20–31.*
 12. Біловол В. С., Біленко А. О. (2020). Правові основи членства держав у Європейському союзі та перспективи для України. *Юридичний науковий електронний журнал, 1. С. 282–284. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020/1/69>*
 13. Білоус О. М. (2013). *Порівняльна лексикологія*. Кіровоград: РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка.
 14. Білоусенко П. (2015). Протонульсуфіксальні деривати в праслов'янській мові (іменники з суфіксом-флексією -ь < ї). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика», 23. С. 6–11.*
 15. Болдырев Н. Н. (2001). *Когнитивная семантика*. Тамбов: Издательство Тамбовского университета.
 16. Бондаренко Н. (2012). Словотворний потенціал англійських лексичних інновацій сфери політичного життя та деякі проблеми їх перекладу. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство), 104 (1). С. 228–231.*
 17. Борисов В. В. (1970). Акронимия в современном английском языке. *Иностранные языки в школе, 6. С. 62–66.*
 18. Брандес М. П. (1990). *Стилистика немецкого языка*. Москва: Высшая школа.
 19. Бровченко Т. А., Волошин В. Г., Петлюченко Н. В. (2008). Соотносимость информационных единиц просодии устного и письменного текста. *Записки з романо-германської філології, 22. С. 13–25.*
 20. Бунтурі Ю. В., Полянська Т. В., Ніконов С. І., Лугай Н. В. (2018). Англіцизми в німецькій мові: плюси та мінуси. *Науковий вісник*

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство, 9. С. 33–35.

21. Варковець А. С., Колоріз І. С. (2019). Лексико-семантичні особливості публіцистичного стилю: компаративний і перекладознавчий аналіз. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія, 43, 5. С. 27–29. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.43.5.7>*
22. Вашист К. М., Катериніна М. В. (2017). Прагматичні особливості скорочень та телескопічних одиниць у рекламі. *Філологічні трактати, 9, 1. С. 14–21.*
23. Вежбицка А. (1985). Речевые акты. *Новое в зарубежной лингвистике, 16: Лингвистическая прагматика. Москва: Прогресс. С. 251–275.*
24. Вендина Т. И. (1998). *Русская языковая картина мира сквозь призму словообразования (макрокосм). Москва: Индрик.*
25. Вілков В. Ю., Салтовський О. І. (2004). *Людина і світ. Київ: Центр навчальної літератури.*
26. Вільчинський Ю. М., Северин-Мрачковська Л. В., Гаєвська О. Б. (2019). *Філософія. Київ: КНЕУ.*
27. Воловик Л. Ю. (2012). Словотвірний потенціал префіксальних дієслівних економічних термінів у сучасній німецькій мові: структурно-семантичний і функціональний аспекти: *автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 «германські мови»*. Херсон: Херсонський державний університет.
28. Вольф Н. (2012). *Германия. Пиво, сосиски и кожаные штаны. Москва: Эксмо.*
29. Воят Л. І. (2018). Зміна сприйняття через створення власної моделі світу. *Науковий вісник публічного та приватного права, 5, 1. С. 8–12.*
30. Гаврилова І. (2020). Лексико-граматичні особливості словотворення в сучасній німецькій мові. *Актуальні питання гуманітарних наук, 31, 1. С. 285–289. DOI <https://doi.org/10.24919/2308/4863.1/31.213799>*

31. Гавриш В. І. (2012). Діахронічний аспект німецької фразеології. В: М. В. Гамзюк (відп. ред.) *Німецька фразеологія в Україні (до 80-річчя з дня народження Володимира Івановича Гавриша)*. Київ: Видавничий центр КНЛУ. С. 15–28.
32. Гавриш М. (2011). Лексико-граматичні трансформації базових фразеологізмів в актах їх контамінації (спроба формальної класифікації). *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*, 95 (2). С. 61–64.
33. Гайденок Ю. О. (2015). Властивості та ознаки слова. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*, 55. С. 54–56.
34. Гамзюк М. В. (2000). *Емотивний компонент значення у процесі створення фразеологічних одиниць: На матеріалі німецької мови*. Київ: Видавничий центр КДЛУ.
35. Герасимів Л. Я. (2019). Комунікативна ситуація звинувачення/виправдання в англійських художніх текстах для дітей: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 «германські мови». Херсон: Херсонський державний університет.
36. Глущенко В. (2009). Теорія двох періодів мовного розвитку і її роль в історії мовознавства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*, 10. С. 25–28.
37. Гримашевич Г. І. (2014). Сучасна морфемологічна термінологія (І). *Проблеми комплексного підходу до вивчення термінологічної лексики у спеціалізованому вищому навчальному закладі*. С. 16–21.
38. Грозьян Н. Ф. (2012). Українські фразеологізми з компонентами-соматизмами *рука, нога, око* у прозі Михайла Коцюбинського. *Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серія «Филология. Социальные коммуникации»*, 25 (64), 4, 2. С. 403–407.

39. Гуменюк Н. Г. (2014). Оцінка та комунікативний акт в англійській мові. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія «Філологічні науки»*, 2. С. 58–61.
40. Данилюк С., Бунь Т. (2011). Семантична структура німецьких і англійських фразеологічних одиниць із компонентом «голова». *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*, 95 (2). С. 70–74.
41. Демберецька М. (2011). Зв'язок словотвірного значення з компонентами похідного слова (на матеріалі німецьких напівсуфіксальних прикметників). *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*, 95 (2). С. 479–483.
42. Денисов І. Г. (2002). Багатофункціональність мовлення. *Нова філологія*, 3 (14). С. 14–22.
43. Дзюбіна О. І. (2014). Скорочення як спосіб утворення неологізмів в сучасній англійській мові (на матеріалі англомовних інтернет-видань та форумів в молодіжних соціальних мережах). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*, 3 (75). С. 309–312.
44. Диб'як Н. (1996). Дещо про формування сучасної української літературної лексики. *Дивослово*, 1. С. 14–15.
45. Евтихова И. М., Панковская И. В. (2011). Исследование швейцарско-немецких языковых параллелей. *Україна і світ: діалог мов та культур*. Київ: Видавничий центр КНЛУ. С. 63–65.
46. Евтихова И. М., Панковская И. В. (2012). Специфика англоязычных заимствований в современном немецком языке и его швейцарском варианте (Schwyzertütsch). *Учёные записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серія «Филология. Социальные коммуникации»*, 25 (64), 4, 2. С. 252–257.
47. Ельмслев Л. (1960). Язык и речь. Звегинцев В. А. *История языкознания XIX и XX веков в очерках и извлечениях*. Москва: Просвещение. С. 111.

- 48.Єрмоленко С. (2010). Соціолінгвістичний зміст поняття «рідна мова». *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика», 12.* С. 213–217.
- 49.Жаботинская С. А. (2010). Лингвокогнитивный подход к анализу номинативных процессов. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Methodика викладання іноземних мов», 928.* С. 6–20.
- 50.Жинкин Н. И. (1998). *Язык. Речь. Творчество.* Москва: Лабиринт.
- 51.Жирмунский В. М. (1956). *История немецкого языка.* Москва: Издательство литературы на иностранных языках.
- 52.Зайченко О. В. (2013). Словотвірні моделі суфіксальних прикметників на позначення якості (на матеріалі прикметників сучасної німецької мови). *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Серія: Філологія. Педагогіка, 1.* С. 16–24.
- 53.Засанська Н. (2011). Семантичні особливості синонімічного ряду лексеми crisis. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство), 95, 2.* С. 210–214.
- 54.Зацний Ю. А., Пахомова Т. Л. (2001). *Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови.* Запоріжжя: Запорізький державний університет.
- 55.Зиндер Л. Р., Строева Т. В. (1968). *Историческая морфология немецкого языка.* Ленинград: Просвещение.
- 56.Зосімова О. В., Очнєва Т. О. (2020). Мотивація прізвицьк спортивних команд американських університетів і коледжів. *Лінгвістичні дослідження, 53.* С. 3–16.
- 57.Зубков М. Г. (2009). *Українська мова: Універсальний довідник.* Харків: Видавничий дім «ШКОЛА».
- 58.Іваницький Р. В. (1996). Елімінація синонімії в термінографічній діяльності. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія, 1.* С. 94–100.

59. Ішмуратов А. Т. (1996). *Конфлікт і згода: Основи когнітивної теорії конфліктів*. Київ: Наукова думка.
60. Каравашкин В. И., Ефимов Р. В. (1999). *Внутренняя валентность слова: теория и практика*. Харків: КОНСТАНТА.
61. Карамішева І. (2020). Структурна та функційна характеристика абревіатур у сучасному медіа-дискурсі (на матеріалі статей BBC та CNN). *Актуальні питання гуманітарних наук*, 31, 2. С. 28–34.
62. Карпенко Ю. О. (2006). *Вступ до мовознавства*. Київ: Академія.
63. Катц Дж. (2004). Философская релевантность языковой теории (Г. Е. Крейдлин пер.). В: Дж. Р. Сёрл (ред.-сост.). *Философия языка*. Москва: Едиториал УРСС. С. 141–166.
64. Кацнельсон С. Д. (2001). *Категория языка и мышления: Из научного наследия*. Москва: Языки славянской культуры.
65. Кирпиченко О. Є. (2006). Способи словотвору в сучасній німецькій мові. *Держава та регіони*, 2. С. 63–64.
66. Кирпун О. Ф. (2004). Порівняльна типологія німецької і української мов (словотворення). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 18. С. 108–110.
67. Клименко Т. (2009). О языковой картине мира. *Научный вестник Херсонского государственного университета. Серия «Лингвистика»*, 10. С. 253–257.
68. Коваль Т. (2017). Вторинна номінація як своєрідний прийом увиразнення мови мас-медіа. *Научный вестник Херсонского государственного университета. Серия «Лингвистика»*, 27. С. 124–127.
69. Ковбасюк Л. А. (2004). Семантичний та функціональний аспекти одиниць вторинної номінації з компонентом «кольороназва» в сучасній німецькій мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 «германські мови». Київ: Київський національний лінгвістичний університет.
70. Кодухов В. И. (1979). *Введение в языкознание*. Москва: Просвещение.
71. Комиссаров В. Н. (2004). *Современное переводоведение*. Москва: ЭТС.

72. Коновалов С. С. (2007). *Книга, которая лечит. Человек и Вселенная*. Санкт-Петербург.
73. Коробова І. О. (2017). Семантичне та словотвірне освоєння новітніх запозичень в українській мові: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «українська мова». Київ; Запоріжжя: Запорізький національний університет.
74. Короглу Л. А. (2012). Двухязычие как функциональная черта газеты «Терджиман». *Учёные записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*, 25 (64), 4, 2. С. 265–269.
75. Косенко Н. М., Рябовол С. Л. (2018). Функціонування одиниць повторної номінації у художньому тексті. *Проблеми загального і слов'янського мовознавства*, 2. С. 16–24.
76. Коханська А. (2013). Гідронімія басейну річки Случ. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*, 18. С. 157–162.
77. Кочерган М. П. (2010). *Загальне мовознавство*. Київ: Академія.
78. Крисенко С. М. (2004). *Новітній англо-український, українсько-англійський словник*. Харків: Промінь.
79. Кронгауз М. А. (2005). *Семантика*. Москва: Академія.
80. Кудрикова Э. И. (2019). Оценка роли английских заимствований в системе немецкого языка. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*, 12, 12. С. 255–259. <https://doi.org/10.30853/filnauki.2019.12.50>
81. Кукаріна А. Д. (2017). Способи перекладу абревіатур в англomовному та україномовному медичному дискурсі: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 «перекладознавство». Херсон: Херсонський державний університет.
82. Курах Н. П. (2016). Німецька та українська фахові мови юриспруденції у зіставленні (на матеріалі сучасних текстів кримінального та сімейного права): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17 «порівняльно-історичне і

- типологічне мовознавство»*. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
83. Кухаренко В. А. (1988). *Интерпретация текста*. Москва: Просвещение.
84. Лазарев С. Н. (1996). *Диагностика кармы*. Книга третья. Санкт-Петербург.
85. Ларькова Л. Х. (2011). Проблеми соціальної диференціації сучасної німецької мови. *Україна і світ: діалог мов та культур*. Київ: Видавничий центр КНЛУ. С. 108–109.
86. Левицкий В. (2011). Несколько замечаний об этимологическом анализе и этимологических словарях. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*, 551–552. С. 259–269.
87. Левицкий В. В. (2007). *Квантитативные методы в лингвистике*. Винница: Нова Книга.
88. Левицький В. В. (2007). *Історія німецької мови*. Вінниця: НОВА КНИГА.
89. Левицький В. В. (2008). *Основи германістики*. Вінниця: НОВА КНИГА.
90. Левицький В. В. (2014). *Лексикологія німецької мови*. Вінниця: Нова Книга.
91. Левковская К. А., Пророкова В. М., Сергиенко Л. В. (1973). *Артикль в немецком языке*. Москва: Просвещение.
92. Лещинская О. (2011). Вербализация чувства радости в белорусской фразеологии. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*, 95 (2). С. 17–20.
93. Луценко Н. А. (1990). Гносеологические и коммуникативные функции вопроса. *Философские науки*, 6. С. 126–130.
94. Лютянська Н. І. (2017). Відтворення ситуацій міжетнічної взаємодії в масмедійних британських та американських дискурсивних практиках: *автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 «германські мови»*. Херсон: Херсонський державний університет.

- 95.Ляшук А. (2011). Структура ідіоматичних виразів з негативною семантикою в англійській мові. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*, 95 (2). С. 101–103.
- 96.Манакін В. М. (2009). У пошуках мовної моделі світу. *Проблеми зіставної семантики*, 9. С. 3–11.
- 97.Манзій А. (2011). До проблеми вираження вербальної емоційної оцінки (на матеріалі сучасної німецької мови). *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*, 95 (2). С. 104–107.
- 98.Мащенко О. В. (2011). Неологізми та okazіоналізми в німецькій мові та мовленні (1999 – 2020 рр.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 «германські мови». Херсон: Херсонський державний університет.
- 99.Мельник С. М. (2015). Прагматичні функції іншомовних вкраплень в українській прозі кінця ХХ – початку ХХІ століть. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*, 52. С. 177–179.
- 100.Мечковская Н. Б. (2009). *История языка и история коммуникации: от клинописи до Интернета*. Москва: Флинта.
- 101.Минзак О. (2012). Синонімічно-антонімічна парадигма в англійській юридичній термінології. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*, 104 (1). С. 458–461.
- 102.Навальна М. І. (2012). Динамічні процеси розмовної лексики на позначення актів мовлення в художньому стилі. *Учёные записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серія «Филология. Социальные коммуникации»*, 25 (64), 4, 2. С. 530–537.
- 103.Назаренко І. В. (2018). Категорії простору і часу в німецькомовному художньому дискурсі. В: І. Ю. Жигоренко (відп. ред.). *Новітні підходи до вивчення німецькомовного тексту*. Мелітополь: Видавництво Мелітопольського державного педагогічного університету. С. 38–56.

104. Науменко А. М. (2016). Мова і діалог культур. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки*, 22. С. 123–137.
105. Олексенко В., Лисюк К. (2008). Новозапозичення в мас-медійних текстах кінця ХХ – початку ХХІ століття. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*, 6. С. 278–281.
106. Орбан-Лембрик Л. Е. (2004). Соціальна психологія: Кн. 1: *Соціальна психологія особистості і спілкування*. Київ: Либідь.
107. Осовська І. (2006). Концептуальний аналіз імпліцитних мовленнєвих актів (на прикладі мовленнєвого акту відмови). *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*, 319–320. С. 98–103.
108. Осовська І. М. (2004). Заперечення як основоположна установка мовця при здійсненні мовленнєвого акту відмови. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*, 188–189. С. 322–330.
109. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. (1994). *Українське термінознавство*. Львів: Світ.
110. Передон Н. О. (2018). Вербальні та невербальні засоби реалізації стратегій і тактик учасників комунікативної ситуації «примирення» (на матеріалі англійської мови): *автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 «германські мови»*. Херсон: Херсонський державний університет.
111. Пономарів О. (2017). *Українське слово для всіх і для кожного*. Київ: Либідь.
112. Попова Т. В. (2010). Полифункциональность русского дефиса. *Вестник Нижегородского университета имени Н. И. Лобачевского. Серия: Филология*, 4 (2). С. 682–686.
113. Приходько А. М. (2002). *Складносурядне речення в сучасній німецькій мові*. Запоріжжя: ЗДУ.
114. Проскуріна С. М. (2010). Семантичний простір сучасного публіцистичного тексту. *Наукові праці. Серія «Філологія. Мовознавство»*, 125, 138. С. 57–61.

- 115.Радомська Л. (2013). Антонімічні відношення в термінологічних іменниках-юкстапозитах. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*, 18. С. 201–204.
- 116.Рибко О., Дюканова Н. (2011). Вплив англомовних запозичень на німецьку економічну терміносистему. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*, 95 (2). С. 340–343.
- 117.Романова Н. В. (2019). *Емоції у німецькомовних біблійних текстах Старого Заповіту*. Херсон: Айлант.
- 118.Романова Н. В. (2018). *Етнос. Мова. Мовлення*. Херсон: ТОВ «ВКФ«СТАР»ЛТД».
- 119.Романова Н. В. (2013). *Історія емотивної лексики німецької мови VIII – початку XXI століть*. Київ: Видавничий центр КНЛУ.
- 120.Романова Н. В. (2017). *Поетичні погляди давніх германців на світ та емоції: семантико-етимологічне дослідження*. Херсон: Айлант.
- 121.Самковська А. С. (2011). Паузальний маркер невпевненого мовлення. *Україна і світ: діалог мов та культур*. Київ: Видавничий центр КНЛУ. С. 208–209.
- 122.Сандига Л.О., Свиридюк Т. В., Романчук С. В. (2020). Англійські неологізми коронавірусної кризи. *Лінгвістичні дослідження*, 53. С. 117–126. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2020.53.1>
- 123.Сахарчук Л. І. (2001). Теорія мовленнєвих актів та міжкультурна порівняльна лінгвістика. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*, 7. С. 320–323.
- 124.Селіванова О. О. (2010). *Лінгвістична енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К.
- 125.Семотюк О. П. (2008). *Сучасний словник іноземних слів*. Харків: Ранок.
- 126.Сенюта О. (2012). Власна назва у системі вторинної композиційно зумовленої номінації персонажів художнього тексту. *Молодь і ринок*, 4 (87). С. 120–122.

127. Сёрл Дж. Р. (2004). Что такое речевой акт? (И. М. Кобозева пер.). В: Дж. Р. Сёрл (ред.-сост.). *Философия языка*. Москва: Едиториал УРСС. С. 56–74.
128. Сигеда П. І. (2010). Розмежування понять «мова» і «мовлення» у мовознавстві. *Актуальні проблеми слов'янської філології, XXIII, 1*. С. 413–430.
129. Солдатова С. М. (2012). Особливості утворення фразеологічних одиниць сучасної німецької мови шляхом народно-етимологічного переосмислення. В: М. В. Гамзюк (відп. ред.). *Німецька фразеологія в Україні (до 80-річчя з дня народження Володимира Івановича Гаврися)*. Київ: Видавничий центр КНЛУ. С. 43–60.
130. Солдатова С. М. (2017). *Від фразотворення до дискурсу*. Херсон: Тімекс.
131. Сольська Т. М. (2011). Пауза як засіб ритмічного членування мовлення. *Україна і світ: діалог мов та культур*. Київ: Видавничий центр КНЛУ. С. 220–222.
132. Соссюр Ф. де (2019). *Курс общей лингвистики* (А. М. Сухотин, пер.). Москва: Издательство Юрайт.
133. Степанов Ю. С. (1975). *Основы общего языкознания*. Москва: Просвещение.
134. Степанова М. Д. (1953). *Словообразование современного немецкого языка*. Москва: Издательство литературы на иностранных языках.
135. Степанова М. Д., Фляйшер В. (1984). *Теоретические основы словообразования в немецком языке*. Москва: Высшая школа.
136. Стеріополо О. І. (2011). Роль і місце німецької мови в Україні і в світі. *Україна і світ: діалог мов та культур*. Київ: Видавничий центр КНЛУ. С. 230–232.
137. СУМ (1973). *Словник української мови в 11 томах*. Київ: Наукова думка. Т. 4: І–М.
138. Таранец В. Г. (2014). *Энергетическая теория речи*. Одесса: Печатный дом.

- 139.Таранець В. Г. (2004). *Арії. Слов'яни. Руси: Походження назв Україна і Русь*. Одеса: ОРІДУ НАДУ.
- 140.Таранець В. Г. (1999). *Походження поняття числа і його мовної реалізації (до витоків індоєвропейської прамови)*. Одеса: АстроПринт.
- 141.Таранець В. Г. (2002). Фонетичні зміни звуків і слова в діяхронії. *Нова філологія*, 2 (13). С. 348–350.
- 142.Таранець В., Ступак І. (2017). *Африканська теорія походження аріїв*. Одеса: Айс-Принт.
- 143.Тимченко Є. П. (2003). Експресивні словотвірні конструкції в німецьких засобах інформації. *Мова і культура*, 6, II. С. 33 –338.
- 144.Ткаченко Л., Лебедева Н. (2017). Спангліш як мовне явище. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*, 27. С. 78–82.
- 145.Токарева Т. (2019). Стилiстичнi можливостi словотвору в нiмецькiй мовi. *Науковi записки. Фiлологiчнi науки*, 175. С. 182–188.
- 146.Томчин А. Б. (2015). *Германия без вранья*. Москва: РИПОЛ.
- 147.Тресиддер Дж. (2001). *Словарь символов* (С. Палько пер.). Москва: ФАИР-ПРЕСС.
- 148.Фаміна Н. В. (2018). *Лексикологія англійського мови*. Курс лекцій. Москва: МАДИ.
- 149.Фісяк І. (2013). Варіативність міжособистісних відносин у системі фразеології. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*, 18. С. 239–243.
- 150.Фоменко Ю. В. (1990). *Язык и речь*. Новосибирск: Издательство НГПИ.
- 151.Ходаковська Н. Г. (2011). Когнітивний аспект похідних іменників сучасної німецької мови. *Україна і світ: діалог мов та культур*. Київ: Видавничий центр КНЛУ. С. 260–262.

- 152.Ходаковська Н. Г. (2019). *Еволюція поетичних норм німецьких віршованих текстів давньо- та середньовісхньонімецьких періодів*. Київ: Видавничий центр КНЛУ.
- 153.Хома Т. В. (2011). Поняття «мови», «мовлення» та «культури мовлення» у науково-лінгвістичній літературі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота», 20*. С. 173–175.
- 154.Черемисина М. И. (1970). *Лекции по лингвистике: Язык. Речь. Текст*. Новосибирск: Издательство НГПИ.
- 155.Черниш Л. (2011). Einige Besonderheiten der Gesellschaft-politischen Lexik des gegenwärtigen Deutsch. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство), 95 (2)*. С. 146–149.
- 156.(2021). Что немцам не советуют говорить в 2021 году. URL: <http://m.dw.com>
- 157.Шайкевич А. Я. (1980). Гипотезы о естественных классах и возможность количественной таксономии в лингвистике. *Гипотеза в современной лингвистике*. Москва: Наука. С. 319–357.
- 158.Шевчук С. В. (2006). *Українське ділове мовлення*. Київ: Вища школа.
- 159.Шереметева Г. Б. (2008). *Магическая сила цвета. Семь цветов здоровья*. Москва: Амрита-Русь.
- 160.Шишліна О. (2012). Скорочення в аграрній терміносистемі сучасної німецької мови. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство), 104 (1)*. С. 417–420.
- 161.Щерба Л. В. (1974). О трояком аспекте языковых явлений и об эксперименте в языкознании. В: Л. Р.Зиндер, М. И. Матусевич (ред.). *Языковая система и речевая деятельность*. Ленинград: Наука. С. 24–39.
- 162.Южно Є. В. (2020). Коронавірус як прецедентна одиниця в сучасному інформаційному просторі. *Лінгвістичні дослідження, 53*. С. 55–62. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2020.53.05>

- 163.Яременко В., Сліпушко О. (2003). *Новий тлумачний словник української мови* у трьох томах. Київ: Аконіт. Т. 2: К–П.
- 164.Яременко В., Сліпушко О. (2003). *Новий тлумачний словник української мови* у трьох томах. Київ: Аконіт. Т. 3: П–Я.
- 165.Яремко М. (2012). Естетика мовчання в художньому тексті (на матеріалі прози Р. Вальзера). *Іноземна філологія*, 124. С. 101–108.
- 166.Ячменьова В. М., Османова З. О. (2010). Сутність понять «адаптація» та «адаптивність». *Lviv Polytechnic National University Institutional Repository*
<http://ena.lp.edu.ua>
- 167.Altmann H. (1987). Satzmodus und Intonation. *Studien zum Satzmodus II* (Papers from the Round Table Sentence and Modularity at the XIVth International Congress of Linguists, Berlin 1987). Berlin: Akademie der Wissenschaft der DDR. S. 1–17.
- 168.Altmann H., Hahnemann S. (2010). *Prüfungswissen Syntax. Arbeitstechniken. Klausurfragen, Lösungen*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- 169.Altmann H., Hofmann U. (2008). *Topologie fürs Examen. Verbstellung, Klammerstruktur, Stellungsfelder, Satzglieder und Wortstellung*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- 170.(2020). Attribut. URL: <https://de.m.wikipedia.org>
- 171.Bartzsch R., Pogarell R., Schröder M. (1999). *Wörterbuch überflüssiger Anglizismen*. Paderborn: IFB Verlag.
- 172.Bulitta E., Bulitta H. (1991). *Wörterbuch der Synonyme und Antonyme*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag.
- 173.Conrad R. (1975). *Kleines Wörterbuch sprachwissenschaftlicher Termini*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.
- 174.(2020). Covidiot. URL: www.tagblatt.ch
- 175.DUDEN (2008). *Redewendungen*. Mannheim: Dudenverlag.
- 176.Dürmüller U. (1996). Mehrsprachigkeit im Wandel. *Von der vier- und vielsprachigen Schweiz*. Zurich: Pro Helvetika.

- 177.(2021). DWDS-Themenglossar zur COVID-19-Pandemie. URL: <https://www.dwds.de/themenglossar/Corona> (дата звернення: 18.01.2021)
- 178.(2020). 21. Jahrhundert. URL: <https://de.m.wikipedia.org>
- 179.Elsen H. (2011). *Neologismen: Formen und Funktionen neuer Wörter in verschiedenen Varietäten des Deutschen*. Tübingen: Narr Verlag.
- 180.Faulseit D., Kühn G. (1965). *Stilistische Mittel und Möglichkeiten der deutschen Sprache*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.
- 181.Fleischer W., Batz I. (1992). *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- 182.Frey. W., Schwabe K. (2020). Komplexe Sätze. URL: www.leibniz-zas.de
- 183.Golubenko L., Tschumakow A., Boguslawskij S. (2012). Perzeptive und interkulturelle Kompetenz im Deutschunterricht. *Учёные записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*, 25 (64), 4 (2). С. 233–239.
- 184.Görner H., Kempcke G. (1982). *Synonymwörterbuch*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.
- 185.Hentschel E. (2020). Anzeige von Es war einmal ein Subjekt. URL: <https://bop.unibe.ch>
- 186.Hoffmann F. G., Rösch H. (1980). *Grundlagen, Stile, Gestalten der deutschen Literatur*. Frankfurt am Main: Hirschgraben Verlag.
- 187.(2020). Italki. URL: <https://www.italki.com>
- 188.Jauer K. (2014). *Ein Satz – viele Satzglieder*. Hannover: Lernbiene Verlag.
- 189.(2020). Jugendwort des Jahres 2020. URL: www.zdf.de
- 190.KLUGE. (1999). *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Berlin: WdeG.
- 191.Knobloch C. (1994). *Sprache und Sprachtätigkeit: Sprachpsychologische Konzepte*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- 192.Kobler-Trill D. (1994). *Das Kurzwort im Deutschen. Eine Untersuchung zu Definition, Typologie und Entwicklung*. (Reihe Germanistische Linguistik, 149). Tübingen: Niemeyer.

- 193.König W. (1991). *Dtv-Atlas zur deutschen Sprache*. München: dtv.
- 194.Kovbasyuk L. (2017). Entwicklungen im deutschen Lexikon: Entfreunden, Hygge, Selfiestick und pixelig. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*, 30. С. 53–58.
- 195.Kovbasyuk L. (2018). Deutsche phraseologische Neologismen (am Beispiel der Null- und der Zehnerjahre). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*, 34, 2. С. 125–129.
- 196.(1980). *Longman Dictionary of English Idioms*. Bath: Pitman Press.
- 197.Middeke A., Murdsheva S., Schmidt J. (2006). Zur wissenschaftlichen und unterrichtspraktischen Beschäftigung mit Anglizismen im DaF-Studium und in der DaF-Lehre. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*, 319–320. С. 69–85.
- 198.Müller V. (2012). *Das große deutsch-ukrainische Wörterbuch*. Kyjiw: Tschumatzkyj Schljach Verlag.
- 199.Nedyba Dennis L. (2013). *Neologismen in der deutschen Gegenwartssprache*. Tuscaloosa, Alabama.
- 200.(2020). Objektsatz. URL: wortwuchs.net
- 201.Reimann B. (2007). *Die Geschwister*. Berlin: Aufbau Taschenbuch.
- 202.Saint-Exupery (1956). *Der Kleine Prinz*. Düsseldorf: Karl Rauch Verlag.
- 203.Schippan T. (2002). *Lexikologie der deutschen Sprache*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- 204.Schützeichel R. (1974). *Althochdeutsches Wörterbuch*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- 205.Schwanitz D. (1995). *Der Campus*. Berlin: GOLDMANN.
- 206.Smeretschansky R. I. (1981). *Grammatik der deutschen Sprache*. Kiew: Vyšča škola.
- 207.Steinbauer A. (2000). *Sprachökonomie durch Kurzwörter. Bildung und Verwendung in der Fachkommunikation*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- 208.(2015). *Stern*, 42. 184 S.
- 209.(2015). *Stern*, 43. 176 S.

- 210.Vilmos A. (2017). *Grammatische Textanalyse. Textglieder, Satzglieder, Wortgruppenglieder*. Berlin/Boston: de Gruyter.
- 211.Volodina A. (2009). *Pro-drop im frühen Neuhochdeutschen. Historische Soziolinguistik des Deutschen IX. Neue Forschungssätze – Fallstudien – Reflexe konzeptueller Mündigkeit in Schriftzeugnissen verschiedener soziofunktionaler Gruppen. Internationale Fachtagung* (Dresden, 08.–09.9.2008). Stuttgart: Hans-Dieter Verlag, S. 51–66.
- 212.WAHRIG. (2012). *Wörterbuch der deutschen Sprache*. München: dtv.
- 213.Welsh R. (1993). *Johanna*. Hamburg: Friedrich Oetinger Verlag.
- 214.(2020). 20. Jahrhundert. URL: <https://de.m.wikipedia.org>
- 215.Xuefu D. (1987). Neologismen im heutigen Deutsch. *Sprache und Literatur in Wissenschaft und Unterricht*, 59. S. 98–106.

ДОДАТОК А

Монографії, збірники, статті, тези

Монографії

1. **Романова Н. В.** (2017). Лексичні запозичення нововерхньонімецького періоду як емотивний маркер: семантичний аспект. В: К. І. Мізін (гол. ред.). *Поміж мов і культур: методологічний еkleктизм і міждисциплінарність сучасного мовознавства*: колективна монографія. Переяслав-Хмельницький; Кременчук: Видавець ПП Щербатих О. В. С. 44-52. (9 стр., 0,72 друк. арк.).
2. **Романова Н. В.** (2017). *Поетичні погляди давніх германців на світ та емоції: семантико-етимологічне дослідження*: монографія. Херсон: Айлант. 180 с. (180 стр., 11,38 друк. арк.).
3. **Романова Н. В.** (2019). *Емоції у німецькомовних біблійних текстах Старого Заповіту*: монографія. Херсон: Айлант. 284 с. (284 стр., 17,8 друк. арк.).
4. **Романова Н. В.** (2019). Семантичні особливості німецьких фразеологічних одиниць із компонентами Sau, Schwein. В: К. І. Мізін (гол. ред.). *Людино- й культурознавчі пріоритети сучасного мовознавства: Напрями, тенденції та міждисциплінарна методологія*: колективна монографія. Переяслав-Хмельницький; Кременчук: ПП Щербатих О. В. С. 400-409. (10 стр., 1,09 друк. арк.).
5. **Romanova N.V.** (2019). Linguistic embodiment of emotions in Peter Mayl's novel «Hotel Pastis». В: A. Jankovska (ed.). *New Stages of Development of modern Science in Ukraine and EU Countries: Monograph*. Riga, Latvia: "Baltija Publishing". P. 172-191. (20 стр., 1,26 друк. арк.).
6. **Романова Н.** (2020). Асоціативне поле емоції Schuldgefühl «провина» в німецькій та австрійській лінгвокультурах. В: Я. Гжесяк, І. Зиморя, В. Ільницький (наук. ред.). *Rozwój nowoczesnej edukacji i nauki – stan, problemy, perspektywę*. Tom IV: Zmiany i synergia w rozwoju nauk i edukacji/*Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*. Том IV: Зміни та синергія в розвитку науки та освіти: колективна монографія. Конін – Ужгород – Херсон – Київ: Посвіт. С. 220-228. (9 стр., 0,76 друк. арк.).

1. **Романова Н. В.** (2018). *Етнос. Мова. Мовлення: Збірник наукових праць*. Херсон: ТОВ «ВКФ«СТАР» ЛТД». 460 с. (460 стр., 26,73 друк. арк.).

Статті, надруковані в наукових фахових виданнях, що мають ISSN

1. **Романова Н.** (2018). Актуалізація емотивної лексики в німецькомовній поезії 1945–1961 років. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика», 31*. Херсон: ХДУ. С. 63-70. (8 стр., 0,89 друк. арк.).
2. **Романова Н.** (2019). Дикі тварини-фаворити в німецьких прислів'ях: семантичний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика», 36*. Херсон: ХДУ. С. 128-132. (5 стр., 0,68 друк. арк.).
3. **Романова Н.** (2017). Емотивна лексика в сучасній німецькій жіночій прозі. *Науковий вісник Херсонського університету. Серія «Лінгвістика», 28*: збірник наукових праць. Херсон: ХДУ. С. 71-76. (5,5 стр., 0,63 друк. арк.).
4. **Романова Н.** (2017). Лексема Glück як елемент структурно-семантичної організації сучасних німецькомовних дериватів та композитів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика», 27*: збірник наукових праць. Херсон: ХДУ. С. 93-97. (5 стр., 0,52 друк. арк.).
5. **Романова Н.** (2018). Лінгвальна інтерпретація жестів у німецькій мові другої половини ХХ століття (на матеріалі роману Г. В. Ріхтера «Ein Julitag»). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика», 34, 2*. Херсон: ХДУ. С. 78-81. (4 стр., 0,5 друк. арк.).
6. **Романова Н.** (2019). Міжмовне зіставлення емоцій у неспоріднених лінгвокультурах (на німецькомовному біблійному матеріалі «1.Mose/Genesis» та україномовному «Перша Книга Мойсеєва: Буття»). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мовознавство, 1 (31)*. Тернопіль: С. 74-80. (7 стр., 0,82 друк. арк.).
7. **Романова Н.** (2018). Свійські тварини в німецьких пареміях. *Актуальні проблеми іноземної філології, 9*: Науковий журнал. Луцьк: Східноєвропейський

національний університет ім. Лесі Українки. С. 174–181. (6,5 стр., 0, 72 друк. арк.).

8. **Романова Н.** (2017). Семантика німецького слова *gleichgültig* (на матеріалі роману Ф. Дюрренматта «*Das Versprechen*»). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика», 30*: збірник наукових праць. Херсон: ХДУ. С. 149-155. (6,5 стр., 0,76 друк. арк.).

9. **Романова Н. В.** (2020). Асоціати слова-стимулу *WUT*: семантичний аспект (на матеріалі спрямованого асоціативного експерименту). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація», 2*. Херсон: Видавничий дім «Гельветика». С. 64-70. (7 стр., 0,65 друк. арк.).

10. **Романова Н. В.** (2019). Вербалізація любові в німецькій мові ХХ століття: лексикографічний аналіз. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Філологія (мовознавство)», 29*. Вінниця: ТОВ «фірма «Планер». С. 148-154. (7 стр., 0,64 друк. арк.).

11. **Романова Н. В.** (2020). Еліптичні речення як засіб вираження емоцій (на матеріалі оповідання Б. Рейман «*Die Geschwister*»). *Лінгвістичні дослідження, 53*. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди. С. 105-116. (12 стр., 0,81 друк. арк.).

12. **Романова Н. В.** (2017). Емотивна лексика в контексті сучасного німецького поетичного мовлення. *Теоретична і дидактична філологія. Серія «Філологія» Серія «Педагогіка», 25*: збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький; Кременчук: Видавець ПП Щербатих О. В. С. 333-339. (7 стр., 0,57 друк. арк.).

13. **Романова Н. В.** (2017). Емотивна лексика в німецьких прислів'ях: семантичний аспект. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія. Педагогіка. Психологія», 35*: збірник наукових праць. Київ: Видавничий центр КНЛУ. С. 23-30. (8 стр., 0,91 друк. арк.).

14. **Романова Н. В.** (2017). Емотивна лексика історій Каті Петровської «*Vielleicht Ester*» в українському перекладі. *Вісник Харківського національного*

університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Methodика викладання іноземних мов». Філологічні, педагогічні науки, 85. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна. С. 29-36. (8 стр., 0,89 друк. арк.).

15. **Романова Н. В.** (2019). Емотивна лексика релігійного дискурсу (на матеріалі Євангелія “Das Neue Testament”). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація», 1.* Херсон: ХДУ. С. 326-334. (9 стр., 0,92 друк. арк.).

16. **Романова Н. В.** (2020). Емоції тварин у героїчному німецькомовному епосі. *Актуальні питання гуманітарних наук, 27, 6:* Міжвузівський збірник наукових праць. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика». С. 53-56. (4 стр., 0,5 друк. арк.).

17. **Романова Н. В.** (2017). Лексичні засоби вербалізації емоції радості (на прикладі збірки казок «Märchen für Seele»). *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики, 2 (15):* науковий журнал. Чернівці: Видавничий дім «Родовід». С. 135-138. (4 стр., 0,5 друк. арк.).

18. **Романова Н. В.** (2020). Лексичні засоби реалізації емоцій медіальної людини (на матеріалі епічної поеми «Kudrun»). *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія, 23.* Маріуполь: МДУ. С. 200-210. (11 стр., 1,06 друк. арк.).

19. **Романова Н. В.** (2017). Назва професій у сучасній німецькій мові: семантичний аспект. *Нова філологія, 71:* збірник наукових праць. Запоріжжя: ЗНУ. С. 119-124. (6 стр., 0,78 друк. арк.).

20. **Романова Н. В.** (2019). Образ миру в народнопоетичному дискурсі (на матеріалі німецької епічної поеми «Kudrun»). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація», 2.* Херсон: ХДУ. С. 79-88. (10 стр., 0,98 друк. арк.).

21. **Романова Н. В.** (2019). Репрезентація емоцій в текстах «Младшей Эдды». *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія, 21.* Маріуполь: МДУ. С. 157-165. (9 стр., 0,8 друк. арк.).

22. **Романова Н. В.** (2017). Семантика емотивної лексики в контексті німецької епістолярної традиції (на матеріалі листування між Ф. Шиллером і Й. В. Гете). *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки» (мовознавство)*, 7: збірник наукових праць. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка. С. 162-169. (8 стр., 1,29 друк. арк.).
23. **Романова Н. В.** (2019). Семантика емотивної лексики в поезії нововерхньонімецького періоду. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 25: Міжвузівський збірник наукових праць. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка. С. 124-129. (6 стр., 0,78 друк. арк.).
24. **Романова Н. В.** (2018). Семантика фразеологічних одиниць із компонентом *Hund* у сучасній німецькій мові. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Methodika викладання іноземних мов»*, 87. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна. С. 44-51. (8 стр., 0,86 друк. арк.).
25. **Романова Н. В.** (2018). Семантичні підтипи емотивної лексики німецькомовного хрестоматійного алфавітного словника XIX століття. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки» (мовознавство)*, 9. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка. С. 186-190. (5 стр., 0,65 друк. арк.).
26. **Романова Н. В.** (2020). Структурно-семантична організація емотивних прикметників давньовержньонімецької мови. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки» (мовознавство)*, 13. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка. С. 143-147. (5 стр., 0,62 друк. арк.).
27. **Романова Н. В.** (2018). Типові й «нетипові» значення назв базових емоцій у сучасній німецькій мові. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*, 29 (68), 1. Київ: ТНУ ім. В.І. Вернадського. С. 54-58. (5 стр., 0,65 друк. арк.).

Статті, надруковані в інших виданнях України

1. **Романова Н. В.** (2017). Лексико-фразеологічні номінації емоції радості в сучасній німецькій мові (на прикладі збірки казок «Märchen für Seele»). *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія «Філологічні науки», 1:* журнал. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. С. 78-83. (11 стр., 1,04 друк. арк.).
2. **Романова Н. В.** (2018). Маніфестація жестів у німецькій мові першої половини ХХ століття (на матеріалі роману Б. Келлермана «Das Blaue Band»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія, 32, 2.* Одеса: МГУ. С. 100-103. (4 стр., 0,72 друк. арк.).
3. **Романова Н. В.** (2019). Про емоції у графічній версії німецькомовного щоденника Анни Франк. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія», 41, 2.* Одеса: Видавничий дім «Гельветика». С. 89-92. (4 стр., 0,73 друк. арк.).
4. **Романова Н. В.** (2018). Семантика емотивної лексики в німецькомовних художніх творах іммігрантів українського походження (на матеріалі оповідань В. Камінера «Liebesgrüße aus Deutschland»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія, 35, 2.* Одеса: МГУ. С. 39-43. (5 стр., 0,80 друк. арк.).
5. **Романова Н. В.** (2019). Семантичний аспект складних іменників німецької мови в дитячій художній літературі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія», 43, 5.* Одеса: Видавничий дім «Гельветика». С. 127-130. (4 стр., 0,71 друк. арк.).
6. **Романова Н.** (2018). Семантичні вияви емотивної лексики (на матеріалі роману Ф. Дюрренматта «Das Versprechen»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія», 37, 4.* Одеса: Видавничий дім «Гельветика». С. 107-111. (5 стр., 0,71 друк. арк.).

Тези доповідей

1. **Романова Н.** (2020). Еліптичні речення «анонімної поезії» середньовісньонімецького періоду: структурно-семантичний аспект. В: Я. Гжесяк, І. Зиморя, В. Ільницький (ред.). *Rozwój nowoczesnej edukacji i nauki – stan, problemy, perspektywy*. Tom VIII: *Dialog w rozwoju nauk i edukacji. / Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*. Том VIII: *Діалог у розвитку наук та освіти*: Матеріали VIII-ї Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Конін – Ужгород – Київ – Херсон, 30 березня 2020 р.). С. 237-238. (2 стр., 0,13 друк. арк.).
2. **Романова Н.** (2018). Жести та їх відображення у сучасній німецькій мові (на матеріалі історій К. Петровської «Vielleicht Ester»). *IV Дунайські наукові читання: гуманітарна освіта с теорії та практики*: матеріали міжнародної науко-практичної конференції, (м. Ізмаїл, 23-24 жовтня 2018 р.). Ізмаїл: РВВ ІДГУ. С. 98-101. (4 стр., 0,45 друк. арк.).
3. **Романова Н. В.** (2019). Емоції «Младшей Эдды»: семантичний аспект. *Сучасний рух науки: Тези доповідей VI міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*, (м. Дніпро, 4-5 квітня 2019 р.). Дніпро, 2019. С. 1026-1031. (6 стр., 0,64 друк. арк.). URL: <http://www.wayscience.com>.
4. **Романова Н. В.** (2020). Семантика слова *WELT* у світлі експериментальних даних. *Актуальні проблеми функціонування мови і літератури в сучасному полікультурному суспільстві*: Матеріали V Міжнародної науково-практичної он-лайн конференції (м. Мелітополь, 25-26 вересня 2020 р.). Мелітополь: Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького. С. 47-51. (5 стр., 0,51 друк. арк.).
5. **Романова Н. В.** (2017). Семантичні параметри лексеми *Stimmung* (на прикладі листів Ф. Шиллера до Й.В. Гете). *Часово-просторова і вікова специфіка німецькомовного тексту*: Матеріали всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, (м. Мелітополь, 26 жовтня 2017 р.). (5 стр., 0,5 друк. арк.). URL: <http://nimfilmdpu.mozello.com/vseukrainska-nternet-konferencija/page-1/>.
6. **Романова Н. В.** (2018). Семантичні параметри емотивної лексики (на матеріалі новели Г. Грасса «Katz und Maus»). *Актуальні проблеми філологічної*

науки: сучасні наукові дискусії: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (м. Одеса, 23-24 березня 2018 р.). Одеса: Міжнародний гуманітарний університет. С. 108-111. (4 стр., 0,47 друк. арк.).

7. Романова Н. В. (2019). Структурні різновиди складних іменників у німецькомовній дитячій літературі другої половини ХХ століття (на матеріалі новели Є. Мардер «Die Nibelungen sind an allem schuld»). *Стратегії розвитку та пріоритетні завдання філологічних наук: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, (м. Запоріжжя, 18-19 жовтня 2019 р.). Запоріжжя: Класичний приватний університет. С. 78-81. (4 стр., 0,49 друк. арк.).

8. Романова Н. В. (2019). Функції емотивної лексики в синтаксичному вимірі (на матеріалі німецькомовної казки А. де Екзюпері «Der kleine Prinz»). *Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної мови та літератури: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, (м. Одеса, 16-17 серпня 2019 р.). Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень». С. 53-57. (5 стр., 0,5 друк. арк.).

9. Романова Н. В. (2020). Функціонування емотивної лексики в німецькому публіцистичному мовленні. *Філологія та лінгвістика у сучасному світі: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, (м. Запоріжжя, 28-29 серпня 2020 р.). Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика». С. 106-110. (5 стр., 0,52 друк. арк.).

10. Романова Н. В. (2017). Эмотивная лексика в оригинале и переводе (на материале немецких переводов украинских героико-фантастических сказок). *Языковая личность и эффективная коммуникация в современном мире: материалы Международной научной конференции*, (г. Минск, 17-18 ноября 2016 г.). Минск: Издательский центр БГУ. С. 212-215. (4 стр., 0,48 друк. арк.).